

Comparative Analysis of the Knowledge Structure of Islamic Accounting: Trends, Networks, and Conceptual Clusters in Iran and International Databases

Ali Masoumi¹

Zahra
Dianati Deilami^{2*}

Davoud Haseli³

 1. M.Sc. Student in Accounting, Faculty of Financial Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Email: masoumiali021@gmail.com

 2. Associate Professor, Department of Accounting, Faculty of Financial Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran, (Corresponding author).

 3. Assistant Professor, Department of Information Science and Knowledge Studies, Faculty of Psychology and Education, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Email: dhaseli@khu.ac.ir

Email: dianati@khu.ac.ir

Abstract

Received:
05/05/2025

Final revision:
03/09/2025

Accepted:
05/09/2025

Early online access:
06/09/2025

Published:
01/04/2026

Purpose: Islamic accounting, an emerging branch of accounting science, has evolved based on the principles of Shariah and Islamic ethics and has attracted increasing attention in recent decades. However, the knowledge structure, conceptual foundations, and developmental patterns of academic publications in this field—both in Iran and within the Scopus database—have not been comprehensively mapped or compared. This study aims to conduct a scientometric analysis to explore trends, collaboration networks, and conceptual clusters of scholarly documents related to Islamic accounting in Iran and in Scopus. By identifying key journals, prolific authors, institutions, and countries, and by visualizing keyword co-occurrence and scientific collaboration networks, this research provides a comparative overview of the conceptual and thematic landscapes of Islamic accounting research in both contexts.

Methodology: This applied research is based on scientometric techniques and network analysis. Data were collected from two primary sources: (1) the Scopus citation database, representing the international scholarly landscape, and (2) major Iranian academic databases, including Noormags, Magiran, Civilica, Ganj, and SID. A comprehensive set of keywords relevant to Islamic accounting—such as *Zakat accounting*, *Waqf accounting*, *Murabaha accounting*, *Sukuk accounting*, *Khums accounting*, and *Shariah-compliant accounting*—was searched in both English and Persian. After data cleaning and preprocessing, the datasets were imported into VOSviewer in CSV format. The analysis included keyword co-occurrence mapping, author and institutional collaboration network analysis, and thematic cluster detection. Additionally, the temporal evolution of research themes was examined across both data sources.

Findings: The analysis shows that the volume of scholarly documents on Islamic accounting indexed in Scopus has grown substantially since 2016, with Southeast Asian countries—particularly Malaysia and Indonesia—leading the field. The United Kingdom has also played an active role as one of the international research hubs in this area. In Iran, the number of publications began increasing in 2012 (1391) but declined after 2015 (1394). Key journals in the field

Ali Masoumi¹

Zahra
Dianati Deilami^{2*}

Davoud Haseli³

Received:
05/05/2025

Final revision:
03/09/2025

Accepted:
05/09/2025

Early online access:
06/09/2025

Published:
01/04/2026

include the *Journal of Islamic Accounting and Business Research* in Scopus, and Iranian journals such as *The Accountant*, and *specialized accounting conferences*. In terms of collaboration networks, the global research community demonstrates a more cohesive and multi-centered structure, with influential figures like *Rania Kamla* forming central nodes. In contrast, collaboration patterns among Iranian scholars tend to be fragmented and limited to small, disconnected clusters. Notable institutions in the global landscape include the *International Islamic University Malaysia* and *Heriot-Watt University* in the UK, while *Islamic Azad University* and the *University of Tehran* are among the most active in Iran. Keyword co-occurrence analysis reveals significant conceptual differences between the two environments. In Scopus, frequently used terms include “Islamic Accounting,” “AAOIFI,” and “Sharia Accounting”. Iranian literature, however, is more focused on keywords like “Islamic Accounting,” “Zakat,” and “Accountability”. The keyword co-occurrence analysis revealed distinct conceptual structures in the field of Islamic accounting across Scopus and Iranian sources. In Scopus, four main clusters were identified: practical applications of Sharia-compliant accounting; theoretical and epistemological foundations; standardization and regulatory bodies; and the intersection of Islamic accounting with broader Islamic economic structures. In contrast, Iranian scholarly literature exhibited five clusters: ethical and value-based foundations of Islamic accounting; the institutional and regulatory framework of the Islamic financial system; social and applied dimensions; the linkage between theoretical accounting concepts and religious perspectives; and comparative analyses between Islamic and conventional accounting. The thematic evolution of topics in both contexts followed a three-phase trajectory. In Scopus, the first phase emphasized foundational and financial-banking concepts; the second phase expanded toward institutional frameworks and economic applications; and the third phase reflected a shift toward analytical, methodologically rigorous approaches. Meanwhile, in the Iranian context, the first phase was characterized by religious theorization and conceptual groundwork; the second phase focused on institutionalization and the development of implementation mechanisms; and the third phase highlighted critical and comparative perspectives as well as emerging challenges in the field.

Conclusion: The mapping of Islamic accounting knowledge reveals that while scholarly attention to the field is growing in both Iran and globally (as represented by Scopus), notable differences exist in terms of conceptual orientation, structural development, and collaborative patterns. Scopus-indexed publications are more aligned with institutionalization, international standards, and practical application, whereas Iranian research emphasizes foundational Islamic values, jurisprudential reasoning, and theoretical innovation. To elevate Iran’s academic standing in this field, policies should support interdisciplinary research, foster broader scientific collaboration, and bridge the gap between academia and practice. Scientometric analysis and network mapping can further serve as strategic tools for identifying research trends, conceptual gaps, and priority areas for future inquiry.

Keywords: Islamic accounting, Scientometric analysis, Scientific collaboration, Keyword co-occurrence, Conceptual network.

تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حوزه حسابداری اسلامی: روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی در پایگاه‌های ملی و بین‌المللی

علی معصومی^۱زهرا دیانتي ديلمی^{*۲}داود حاصلی^۳

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه حسابداری، دانشکده علوم مالی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

Email: masoumiali021@gmail.com

۲. دانشیار، گروه حسابداری، دانشکده علوم مالی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول).

۳. استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی،

کرج، ایران.

Email: dhaseli@khu.ac.ir

Email: dianati@khu.ac.ir

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با رویکردی علم‌سنجی به واکاوی تحولات علمی حوزه حسابداری اسلامی می‌پردازد و با تحلیل روند انتشار مدارک، شبکه‌های همکاری علمی و ساختارهای مفهومی مبتنی بر هم‌رخدادی موضوعات را ترسیم می‌کند. همچنین بازیگران کلیدی این حوزه شامل مجلات، نویسندگان، دانشگاه‌ها و کشورهای فعال در مدارک حوزه حسابداری اسلامی، پایگاه‌های ملی و بین‌المللی شناسایی شده‌اند.

روش‌شناسی: این پژوهش از نوع کاربردی است و با بهره‌گیری از روش‌های تحلیل شبکه همکاری علمی و تحلیل هم‌رخدادی موضوعات انجام شده است. داده‌های پژوهش شامل ۷۱ مدرک نمایه‌شده در پایگاه اسکوپوس طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۴ و ۱۵۱ مدرک منتشرشده در پایگاه‌های ملی در بازه زمانی ۱۳۷۰ تا ۱۴۰۳ است که با استفاده از نرم‌افزارهای اکسل و ووس ویور تحلیل شدند. برای بازیابی مدارک از کلیدواژه‌هایی نظیر «حسابداری اسلامی»، «زکات»، «وقف»، «صکوک» و غیره استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان می‌دهد که در پایگاه اسکوپوس، روند انتشار پژوهش‌های مرتبط با حسابداری اسلامی افزایشی بوده و در پایگاه‌های ایرانی این روند از سال ۱۳۹۱ رشد داشته، اما از سال ۱۳۹۴ با کاهش مواجه شده است. در میان یافته‌ها، شبکه‌های همکاری علمی، ترتیب ظهور زمانی مفاهیم و بازیگران اصلی شناسایی شدند. تحلیل هم‌رخدادی موضوعات نشان داد که اسکوپوس دارای چهار خوشه و ایران دارای پنج خوشه است که تفاوت‌هایی مفهومی و ساختاری میان این دو فضا را آشکار می‌سازد. روند تحولات موضوعی نیز در پایگاه‌های ایرانی و اسکوپوس در سه دوره زمانی طبقه‌بندی شد.

نتیجه‌گیری: یافته‌ها حاکی از آن است که با وجود افزایش توجه علمی به حوزه حسابداری اسلامی در ایران و اسکوپوس، تفاوت‌های معناداری در جهت‌گیری مفهومی، میزان توسعه ساختاری و الگوهای همکاری علمی میان این دو فضا وجود دارد. پژوهش‌های نمایه‌شده در اسکوپوس بیشتر با فرایند نهادینه‌سازی، استانداردهای بین‌المللی و کاربردهای عملی هم‌راستا هستند، در حالی که پژوهش‌های ایرانی عمدتاً بر ارزش‌های بنیادین اسلامی، مباحث فقهی و نوآوری‌های نظری تمرکز دارند. بر این اساس، برای ارتقای جایگاه علمی ایران در این حوزه، حمایت از پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، گسترش همکاری‌های علمی و کاهش شکاف میان دانشگاه و عرصه عمل ضروری به نظر می‌رسد.

واژگان کلیدی: حسابداری اسلامی، تحلیل علم‌سنجی، همکاری علمی، هم‌رخدادی واژگان، شبکه مفهومی.

صفحه ۲۷۰-۲۴۵

دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۵

بازنگری نهایی: ۱۴۰۴/۰۶/۱۲

پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۴

زودآیند: ۱۴۰۴/۰۶/۱۵

انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۱۲

مقدمه و بیان مسئله

حسابداری اسلامی^۱ به‌عنوان شاخه‌ای نوظهور در مطالعات حسابداری، حاصل تعامل میان اصول دینی اسلام و نظام‌های گزارشگری مالی است. این حوزه با تأکید بر ارزش‌هایی چون عدالت، شفافیت، پاسخ‌گویی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، در پی آن است تا چارچوبی اخلاق‌مدار برای فعالیت‌های مالی فراهم آورد (Alam, 2022). افزون بر این، حسابداری اسلامی، جنبه‌های ارزشی و معنوی رویدادها را در چارچوب موازین شریعت اسلامی تعریف می‌کند (دیانتی دیلمی و همکاران، ۱۳۹۵). گمبلینگ و کریم (Gambling & Karim, 1986) از نخستین پژوهشگرانی بودند که با بررسی ابعاد اجتماعی و دینی حسابداری، مفهومی نوین از حسابداری اسلامی به‌مثابه ابزاری در جهت تحقق عدالت اجتماعی و التزام به اصول شریعت ارائه کردند. از آن زمان تاکنون، این حوزه به‌ویژه در کشورهای اسلامی شاهد رشد چشمگیری در ادبیات نظری و کاربردی بوده است (Wulandari & Liani, 2024). با این حال، همچنان درباره استقلال یا وابستگی حسابداری اسلامی نسبت به حسابداری متعارف^۲ اتفاق نظر وجود ندارد (Rezaei, 2018).

با وجود اینکه مفاهیم دینی در اقتصاد و امور مالی در ایران دارای پیشینه‌ای عمیق هستند، اما استانداردهای حسابداری عمدتاً برگرفته از ترجمه استانداردهای بین‌المللی بوده و به اصول اسلامی توجه کافی نداشته‌اند (دیلمی و مشهدی، ۱۳۹۵). این در حالی است که کشورهایی همچون مالزی و اندونزی، اقدام به تدوین استانداردهای حسابداری منطبق با مبانی فقه اسلامی کرده‌اند. بنابراین، ضرورت بازنمایشی در محتوای پژوهش‌های حسابداری در ایران با رویکرد اسلامی، بیش‌ازپیش احساس می‌شود.

از منظر علم‌سنجی^۳، مدارک علمی در حوزه حسابداری اسلامی از دهه ۱۹۸۰ در سطح بین‌المللی آغاز شده و تا امروز رشد چشمگیری داشته‌اند (Napier, 2009). در ایران نیز نخستین پژوهش‌ها به اوایل دهه ۱۳۷۰ بازمی‌گردد. با وجود این پیشینه، تاکنون ارزیابی دقیق و ساختاریافته‌ای از وضعیت علمی این حوزه در پایگاه‌های ملی ایرانی و مقایسه آن با پایگاه اسکوپوس^۴ انجام نشده است. بیشتر مطالعات پیشین نظیر پژوهش‌های احمدی و علی‌وند (۱۴۰۳)، محسنی‌نیا و حسینی (۱۴۰۳)، بین‌نشوان و همکاران (Bin-Nashwan et al., 2024) و محمد و نوگره‌نی (Muhammad & Nugraheni, 2022) به بررسی مفهومی موضوع پرداخته‌اند، بدون آن‌که از روش‌های تحلیلی مبتنی بر داده‌های علم‌سنجی برای ترسیم شبکه‌های همکاری علمی و روندهای پژوهشی استفاده شود یا اینکه نظیر پژوهش حسن و همکاران (Hassan et al., 2021) به یک نشریه خاص محدود بوده‌اند. افزون بر این، برخی مطالعات محدود موجود نظیر ساتیارینی و همکاران (Satyarini et al., 2024) و اولا و عزام (Uula & Azzam, 2025) صرفاً به جست‌وجوی عبارت «حسابداری اسلامی» بسنده کرده و مفاهیم مرتبطی چون حسابداری وقف^۵، زکات^۶، خمس^۷، مرابحه^۸، صکوک^۹ و عقود اسلامی^{۱۰} را نادیده گرفته‌اند؛ امری که به کاهش دقت و جامعیت

1. Islamic Accounting
2. Conventional Accounting
3. Scientometrics
4. Scopus
5. Accounting for Waqf or Accounting for Waghf
6. Accounting for Zakat or Accounting for Zakah
7. Accounting for Khums
8. Accounting for Murabaha
9. Accounting for Sukuk
10. Accounting for Islamic Contracts

تحلیل‌های صورت گرفته، انجامیده است.

با وجود گسترش مطالعات در زمینه حسابداری اسلامی در سطح جهانی و رشد قابل توجه این حوزه در ایران، همچنان تصویری جامع، مقایسه‌پذیر و مبتنی بر داده از ساختار دانش این حوزه در پایگاه‌های ملی و بین‌المللی در دسترس نیست. کاستی‌هایی نظیر عدم استفاده از تحلیل‌های علم‌سنجی، محدود شدن به موضوعات خاص و نادیده گرفتن مفاهیم برخاسته از فقه اسلامی، موجب شده است که ارزیابی دقیقی از شبکه‌های علمی، روندهای پژوهشی و خوشه‌های مفهومی این حوزه حاصل نشود.

بنابراین، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که ساختار دانش حسابداری اسلامی در ایران، در مقایسه با سطح بین‌المللی چگونه شکل گرفته است و این ساختار از نظر روندهای پژوهشی، شبکه‌های همکاری علمی، مفاهیم کلیدی و خوشه‌های موضوعی چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی را نشان می‌دهد.

پرسش‌های پژوهش

این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر است:

۱. روند انتشار مدارک علمی در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی و بین‌المللی چگونه است؟
۲. مجلات، نویسندگان، سازمان‌ها و کشورهای پرکار در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی و بین‌المللی کدامند؟
۳. شبکه همکاری علمی نویسندگان، دانشگاه‌ها و کشورها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی و بین‌المللی چگونه است؟
۴. شبکه هم‌رخدادی موضوعات در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی و بین‌المللی چگونه است؟

چارچوب نظری

حسابداری اسلامی نظامی مالی مبتنی بر شریعت و اخلاق اسلامی است که بر اصولی همچون عدالت، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و حقیقت تأکید دارد (Napier, 2009) و اطلاعات حاصل از آن نقشی اساسی در فعالیت‌های اقتصادی و انجام وظایف دینی و اخلاقی ایفا می‌کند (Pane, 2020). حسابداری اسلامی، برخاسته از اصول دینی از زمان پیامبر اسلام (ص) در سال ۶۱۰ میلادی شکل گرفت و بر ثبت معاملات، رعایت عدالت و مسئولیت اجتماعی تأکید داشت. این نوع حسابداری در زمینه‌های مختلف مالی کاربرد داشته و پیش از حسابداری متعارف شکل گرفته و در اواخر قرن بیستم نیز با گسترش بانکداری بدون ربا به صورت مدون توسعه یافت (Saifuddin, 2020). حسابداری اسلامی شامل حوزه‌هایی نظیر حسابداری مؤسسات مالی اسلامی، زکات، وقف، عقود اسلامی (مضاربه و مراهجه) و صکوک است (Alam, 2022). در نظریه حسابداری اسلامی مفاهیمی مانند مسئولیت اجتماعی، پاسخ‌گویی به خداوند و جامعه و پرهیز از ربا نقش کلیدی دارند. این اصول بر عدالت، رفاه انسانی و رضایت الهی تأکید دارند و ملاک ارزیابی رویه‌های مالی، میزان انطباق با این اهداف است (Ismail & Sori, 2017). افزون بر این، حسابداری اسلامی نظامی ارزش‌محور است که بر مبنای قرآن و حدیث، بر پاسخ‌گویی به خدا و جامعه، عدالت و صداقت تأکید دارد (Restuningdiah et al., 2020). با وجود توجه به نظریه‌های کلاسیک اسلامی، بیشتر پژوهش‌ها از نظریه‌های مدرن مانند نمایندگی و ذی‌نفعان بهره گرفته‌اند (Mukhlisin et al., 2022). در راستای نهادینه‌سازی حسابداری اسلامی، سه رویکرد سازنده، عمل‌گرایانه و تلفیقی مطرح شده است. این رویکردها به ترتیب بر ایجاد نظامی کاملاً اسلامی، تطبیق رویه‌های موجود با شریعت و تلفیق ارزش‌های اسلامی با

تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حوزه حسابداری اسلامی: روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی ...

چارچوب‌های مدرن تأکید دارند (Restuningdiah et al., 2020). در سطح نهادی، سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی مستقر در بحرین، نهاد اصلی تدوین استانداردهای مرتبط با حسابداری اسلامی است (Hassan & Rabbani, 2023). علاوه بر آن، نهادهایی مانند هیئت خدمات مالی اسلامی، بازار مالی اسلامی بین‌المللی و مرکز مالی بین‌المللی دبی در فرایند تدوین و استانداردسازی حسابداری اسلامی نقش دارند؛ همچنین، هیئت استانداردهای حسابداری و بانک مرکزی مالزی رهنمودهای اجرایی مرتبط را ارائه داده‌اند (Hassan et al., 2019). فرایند تدوین استانداردهای حسابداری اسلامی با همکاری علمای دینی، نهادهای نظارتی و مؤسسات مالی برای رعایت شریعت و استانداردهای بین‌المللی انجام می‌شود (Abdel Karim, 1990). مطابق گزارش‌های سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی، تاکنون ۴۲ استاندارد حسابداری اسلامی تدوین شده است.

در حسابداری اسلامی، مفاهیم متعددی با اصول مالی اسلامی همخوانی دارند. مزایه نوعی قرارداد فروش است که در آن فروشنده بهای تمام‌شده کالا را اعلام کرده و با افزودن سودی مشخص، آن را به خریدار می‌فروشد (Miah & Suzuki, 2020). صکوک نیز اوراق بهاداری مطابق با شریعت اسلامی است که به‌جای بهره، بر اساس مشارکت در سود دارایی‌ها منتشر می‌شود (Hossain et al., 2020). حسابداری اسلامی و حسابداری متعارف هر دو به گزارشگری مالی می‌پردازند، اما تفاوت‌شان در مبانی ارزشی و اهداف آن‌هاست. حسابداری اسلامی مبتنی بر قرآن و حدیث است و بر عدالت، صداقت و پرهیز از ربا و فعالیت‌های حرام تأکید دارد (Putri & Firdaus, 2024)، درحالی‌که حسابداری متعارف بر اصول سرمایه‌داری و سودآوری برای سهامداران استوار است (Velayutham, 2014). هدف حسابداری اسلامی پاسخ‌گویی به خدا و مردم و ارتقای رفاه اجتماعی و اخلاق است (Lubis & Wahyuni, 2019). در مقابل، حسابداری متعارف عمدتاً بر پاسخ‌گویی مالی به سرمایه‌گذاران و نهادهای نظارتی تمرکز دارد و هدف آن ارائه تصویری منصفانه از وضعیت مالی شرکت است (Abdullah, 2018). حسابداری اسلامی با تأکید بر اصول شرعی، از معاملات ربوی، قمار و فعالیت‌های حرام اجتناب می‌کند و سود را از طریق مشارکت توزیع کرده و بخشی از آن را به زکات اختصاص می‌دهد (Qonita et al., 2024). بااین‌حال، در سال‌های اخیر، برخی منتقدان به فاصله گرفتن حسابداری اسلامی از اهداف اخلاقی و اجتماعی، الگوبرداری بیش‌ازحد از حسابداری متعارف، ناسازگاری مفهیمی نظیر ارزش زمانی پول با اصول اسلامی و چالش‌های اجرایی همچون مشارکت در سود و زیان اشاره کرده‌اند (Hidayah et al., 2019).

علم‌سنجی به‌عنوان حوزه‌ای نوین در ارزیابی و تحلیل فعالیت‌های علمی، بسترهای جدیدی را برای شناخت جریان‌های پژوهشی، شناسایی حوزه‌های موضوعی و ترسیم نقشه‌های علمی فراهم آورده است. این رویکرد با بهره‌گیری از داده‌های کتاب‌سنجی و فنون تحلیل شبکه، قادر است روندها، خوشه‌های مفهومی و ساختار دانش در رشته‌های مختلف علمی را آشکار سازد و پژوهشگران را در هدایت مسیر پژوهش‌های آینده یاری دهد (Mingers & Leydesdorff, 2015). داده‌های استخراج‌شده از پایگاه‌های معتبر علمی همچون اسکوپوس و وب‌آوساینس^۱ امکان بررسی و تحلیل کمی و کیفی تولیدات علمی را فراهم می‌کنند. یکی از مزیت‌های کلیدی علم‌سنجی آن است که از طریق شاخص‌هایی همچون تعداد استنادها، هم‌استنادی و تحلیل هم‌رخدادی موضوعات، می‌تواند میزان تأثیرگذاری پژوهش‌ها را نمایان ساخته و پویایی تحولات علمی را در گذر زمان تبیین کند (Chen et al., 2018). این ویژگی، علم‌سنجی را به ابزاری راهبردی برای شناسایی ظرفیت‌های پژوهشی و تعیین جایگاه علمی حوزه‌های نوظهور،

از جمله حسابداری اسلامی تبدیل کرده است. از جمله روش‌های متداول در مطالعات علم‌سنجی می‌توان به تحلیل شبکه‌های همکاری علمی و تحلیل شبکه‌های مفهومی اشاره کرد. در شبکه‌های همکاری علمی، نویسندگان، سازمان‌ها و کشورها به‌عنوان بازیگران علمی شناخته می‌شوند که با برقراری ارتباط و تولید مشترک مدارک علمی، خوشه‌های همکاری را شکل می‌دهند. تحلیل این شبکه‌ها به شناخت ساختار اجتماعی علم، الگوهای همکاری و سیر تکامل جوامع علمی کمک می‌کند (Biscaro & Giupponi, 2014). از سوی دیگر، تحلیل شبکه‌های مفهومی بر پایه هم‌رخدادی موضوعات و با تمرکز بر کلیدواژه‌های پرکاربرد، به شناسایی خوشه‌های موضوعی و ترسیم ساختار مفهومی حوزه‌های علمی می‌پردازد. این روش، افزون بر نمایش روابط میان مفاهیم، روندهای کلیدی و حوزه‌های نوظهور علمی را نیز آشکار می‌سازد (Kumar, 2015). از این رو، تحلیل هم‌رخدادی موضوعات و شبکه‌های مفهومی نه تنها در شناخت وضعیت موجود یک حوزه علمی مؤثر است، بلکه می‌تواند به‌عنوان راهنمایی برای جهت‌دهی به پژوهش‌های آینده نیز مورداستفاده قرار گیرد (Abbas et al., 2019).

مرور ادبیات علم‌سنجی نشان می‌دهد که این رویکرد در حوزه‌های گوناگونی از جمله پزشکی، علوم اجتماعی، علوم رایانه و حتی صنعت بیمه مورداستفاده قرار گرفته و توانسته است نقشه‌های علمی ارزشمندی ارائه کند (حاجیان و زرچینی، ۱۴۰۲). باین حال، بررسی ساختار دانش و جریان‌های علمی در حوزه حسابداری اسلامی با اتکا به تحلیل علم‌سنجی تاکنون به‌صورت نظام‌مند کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از این رو، پژوهش حاضر با تمرکز بر تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی و پایگاه بین‌المللی اسکوپوس، می‌کوشد ضمن ترسیم روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی، گامی در جهت هدفمندسازی پژوهش‌های آینده این حوزه بردارد.

پیشینه پژوهش

مطالعات علم‌سنجی در حوزه حسابداری اسلامی طی سال‌های اخیر رشد قابل توجهی داشته‌اند، به‌گونه‌ای که از بررسی‌های محدود نشریه‌ای، به تحلیل‌های جامع‌تر در سطح جهانی و موضوع محور گسترش یافته‌اند. یکی از نخستین مطالعات شاخص در این زمینه، پژوهش حسن و همکاران (Hassan et al., 2021) است که به تحلیل علم‌سنجی عملکرد ده‌ساله نشریه پژوهش‌های حسابداری و کسب‌وکار اسلامی پرداخته‌اند. این مطالعه که بر اساس ۲۸۷ مقاله نمایه‌شده در پایگاه اسکوپوس طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ انجام شده است، نشان می‌دهد تمرکز موضوعی این نشریه عمدتاً بر محورهایی چون ابزارهای مالی اسلامی، استانداردهای حسابداری اسلامی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و حاکمیت شرکتی است. با آن‌که این پژوهش اطلاعات ارزشمندی درباره عملکرد یک نشریه تخصصی ارائه می‌دهد، اما به دلیل محدودیت دامنه تحلیلی، تنها بخشی از ادبیات جهانی حسابداری اسلامی را پوشش داده است.

در گامی فراتر، الشاتر و همکاران (Alshater et al., 2022) با تحلیل ۱۹۵ مقاله منتشرشده بین سال‌های ۱۹۸۲ تا ۲۰۲۰ در پایگاه اسکوپوس، هفت جریان اصلی در ادبیات حسابداری اسلامی، از جمله حسابداری زکات، حسابرسی شرعی و اخلاق اسلامی را شناسایی کرده‌اند. مقایسه این پژوهش با مطالعه حسن و همکاران (Hassan et al., 2021) نشان می‌دهد که اگرچه هر دو مطالعه از روش‌شناسی مشابهی بهره گرفته‌اند، اما گستره زمانی و موضوعی پژوهش الشاتر و همکاران (Alshater et al., 2022) وسیع‌تر بوده و با ارائه بیش از ۳۰ پرسش پژوهشی، تلاش کرده‌اند مسیر پژوهش‌های آینده را نیز ترسیم کنند.

مطالعه مریچ و کاراجا (Meriç & Karaca, 2024) با بررسی ۶۹۱ مقاله منتشرشده طی سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۳،

تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حوزه حسابداری اسلامی: روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی ...

نقطه عطفی در تحلیل‌های علم‌سنجی این حوزه محسوب می‌شود. این پژوهش از حیث حجم داده‌ها، طول دوره زمانی و دقت در غربالگری موضوعی، جامع‌ترین بررسی علم‌سنجی حسابداری اسلامی تا زمان انجام مطالعه محسوب می‌شود. برخلاف مطالعات پیشین، این پژوهش افزون بر تحلیل عملکرد پژوهشگران و مؤسسات، به شناسایی شکاف‌های پژوهشی در زمینه استانداردهای حسابداری اسلامی و استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی پرداخته و عدم توجه کافی به این حوزه‌ها را به‌عنوان ضعف مهمی در ادبیات موجود برجسته کرده است.

از دیگر مطالعات مهم می‌توان به پژوهش ساتیارینی و همکاران (Satyarini et al., 2024) اشاره کرد که به‌صورت مشخص به تحلیل ده ساله مقالات منتشرشده با موضوع «حسابداری اسلامی» در پایگاه اسکوپوس پرداخته است. این پژوهش با استفاده از تحلیل هم‌رخدادی موضوعات و هم‌استنادی، ساختار موضوعی پژوهش‌ها را در قالب هفت خوشه شناسایی کرده و بر تنوع جغرافیایی کشورهای مشارکت‌کننده، از جمله ایالات متحده تأکید دارد. در مقایسه با مطالعات پیشین، این پژوهش علاوه بر ارائه تصویر به‌روزتری از وضعیت پژوهش‌ها، نقش همه‌گیری کووید-۱۹ را در تغییر جهت‌گیری موضوعی پژوهش‌ها نیز بررسی کرده است. این امر، بیانگر حساسیت حوزه حسابداری اسلامی نسبت به تحولات کلان اقتصادی و اجتماعی در سطح جهان است و وجه تمایز این مطالعه نسبت به پژوهش‌های پیشین به شمار می‌رود. همچنین، همانند پژوهش الشاتر و همکاران (Alshater et al., 2022) و مریچ و کاراجا (Meriç & Karaca, 2024) کشور مالزی به‌عنوان کانون اصلی تولید مدارک علمی در این حوزه شناسایی شده که نشان‌دهنده تمرکز جغرافیایی بالای فعالیت‌های علمی در کشورهای مسلمان جنوب شرق آسیا است.

در پژوهشی دیگر، اولو و عزام (Ula & Azzam, 2025) به بررسی ساختار دانش در حوزه استانداردهای حسابداری شریعت پرداخته‌اند. برخلاف مطالعات پیشین که تمرکز بیشتری بر جریان‌های کلی حسابداری اسلامی داشتند، این پژوهش با تحلیل ۷۸ سند نمایه‌شده در اسکوپوس، پنج خوشه اصلی مرتبط با چالش‌های اجرایی، تطابق با شریعت، حسابداری وقف، نقش هیئت‌های نظارت شرعی و حسابرسی داخلی را شناسایی کرده است. این تمرکز تخصصی بر استانداردها تا حد زیادی مکمل پژوهش‌های مریچ و کاراجا (Meriç & Karaca, 2024) و حسن و همکاران (Hassan et al., 2021) محسوب می‌شود و ضرورت بررسی عمیق‌تر استانداردهای حسابداری اسلامی را برجسته می‌سازد.

در مجموع، مقایسه مطالعات پیشین نشان می‌دهد که پژوهش‌های علم‌سنجی حسابداری اسلامی از تمرکز محدود بر نشریات خاص به تحلیل‌های جامع‌تر در سطح جهانی، از شناسایی نویسندگان و نهادها به واکاوی ساختارهای مفهومی و موضوعی و از بررسی کلیات به واکنش نسبت به مسائل نوظهور نظیر کووید-۱۹ گسترش یافته‌اند. باوجود این پیشرفت‌ها، همچنان خلأ مهمی در ادبیات علم‌سنجی این حوزه وجود دارد؛ به‌گونه‌ای که تاکنون مطالعه‌ای که به‌صورت نظام‌مند، مدارک علمی حسابداری اسلامی را در پایگاه‌های ملی ایرانی و پایگاه اسکوپوس با یکدیگر مقایسه کند، انجام نشده است. پژوهش حاضر با اتکا به رویکرد علم‌سنجی و تحلیل عملکرد پژوهشگران، دانشگاه‌ها، مجلات و کشورها، همراه با بررسی شبکه همکاری علمی و شبکه هم‌رخدادی موضوعات، در پی پر کردن این خلأ پژوهشی است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و با رویکرد علم‌سنجی انجام‌شده و از روش تحلیل شبکه‌های همکاری علمی و

هم‌رخدادی موضوعات برای بررسی مدارک علمی بهره می‌برد. این پژوهش به مقایسه مدارک علمی حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی و پایگاه بین‌المللی اسکوپوس می‌پردازد. داده‌های پژوهش از دو طریق گردآوری شدند: ۱. پایگاه اسکوپوس ۲. پایگاه‌های ملی ایرانی. برای انجام پژوهش‌های علم‌سنجی می‌توان از پایگاه‌های معتبر مختلفی نظیر وب‌آوساینس، اسکوپوس، گوگل اسکالر و غیره استفاده کرد. در میان این پایگاه‌ها، اسکوپوس نسبت به سایر پایگاه‌های استنادی از جامعیت بیشتری به‌ویژه در رشته حسابداری برخوردار است (حجازی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵). پایگاه‌های ملی ایرانی شامل هشت پایگاه مؤسسه استنادی و پایش علم و فناوری جهان اسلام، پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، مرجع دانش (سیویلیکا)، پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج)، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، بانک اطلاعات نشریات کشور (مگ ایران)، پایگاه مجلات تخصصی نور و پرتال جامع علوم انسانی هستند. برای استخراج مدارک مرتبط با حسابداری اسلامی، از کلیدواژه‌های مستخرج از پژوهش‌های پیشین این حوزه استفاده شد، از جمله حسابداری اسلامی، حسابداری وقف، حسابداری زکات، حسابداری شرعی، حسابدار مسلمان، حسابداری مدیریت اسلامی، حسابداری مباحه، حسابداری انفاق، حسابداری صدقه، حسابداری صکوک، حسابداری مشارکت، حسابداری خمس، حسابداری عقود اسلامی، حسابداری صکوک اجاره و درنهایت حسابداری عقد استصناع. همچنین برای برخی کلیدواژه‌ها، به‌ویژه در زبان انگلیسی، از املاهای مختلف استفاده شد تا تمام مدارک علمی مرتبط با آن کلیدواژه‌ها شناسایی شوند. در پایگاه اسکوپوس، به‌استثنای کلیدواژه حسابداری اسلامی که تنها در عنوان مقاله جستجو شد، سایر کلیدواژه‌ها در عنوان مقاله، چکیده و کلیدواژگان مورد جست‌وجو قرار گرفتند. عنوان و چکیده مقاله‌ها پس از بازبینی بررسی شد تا از مرتبط بودن آنها با حوزه حسابداری اسلامی اطمینان حاصل شود و مدارک غیرمرتبط حذف گردیدند. درنهایت با استفاده از عبارت جست‌وجوی زیر، ۷۱ مدرک علمی خارجی مرتبط با حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس استخراج شد. در فرایند گردآوری داده‌ها، محدودیتی از نظر بازه زمانی اعمال نشده و نخستین مدرک علمی خارجی مربوط به سال ۲۰۰۰ است.

(TITLE ("Islamic accounting") OR TITLE-ABS-KEY ("Accounting for Waqf") OR TITLE-ABS-KEY ("accounting for Zakat") OR TITLE-ABS-KEY ("Shariah accounting") OR TITLE-ABS-KEY ("Sharia Accounting") OR TITLE-ABS-KEY ("Muslim accountant*") OR TITLE-ABS-KEY ("Islamic management accounting") OR TITLE-ABS-KEY ("Accounting for mura-baha") OR TITLE-ABS-KEY ("accounting for Zakah") OR TITLE-ABS-KEY ("accounting for Infaq") OR TITLE-ABS-KEY ("accounting for Shadaqah") OR TITLE-ABS-KEY ("accounting for waghf") OR TITLE-ABS-KEY ("accounting for sukuk") OR TITLE-ABS-KEY ("accounting for Mushārakah") OR TITLE-ABS-KEY ("Accounting for Khums") OR TITLE-ABS-KEY ("Accounting for Islamic Contracts") OR TITLE-ABS-KEY ("Accounting for Ijarah Sukuk") OR TITLE-ABS-KEY ("Accounting for Istisna' Contract") AND NOT TITLE-ABS-KEY ("Islamic microfinance"))

برای استخراج مدارک از پایگاه‌های ملی ایرانی، تک تک کلیدواژه‌های مرتبط به‌صورت مجزا در کادر جست‌وجوی هر پایگاه جستجو شدند. پس از بازبینی و حذف موارد تکراری و غیر مرتبط، در مجموع ۱۵۱ مدرک علمی مرتبط با حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی بدون محدودیت زمانی یافت شد که نخستین مدرک علمی ایرانی به سال ۱۳۷۰ بازمی‌گردد. اطلاعات کتاب‌شناختی مدارک علمی از پایگاه اسکوپوس در قالب فایل سی‌اس‌وی^۱ استخراج شد. همچنین، اطلاعات کتاب‌شناختی مدارک علمی پایگاه‌های ملی شامل عنوان مدارک، نویسنده‌ها، سال انتشار، نوع مدرک، وابستگی سازمانی نویسنده‌ها، چکیده و کلیدواژه‌ها به‌صورت دستی و به زبان انگلیسی در فایل اکسل وارد شده

1. CSV

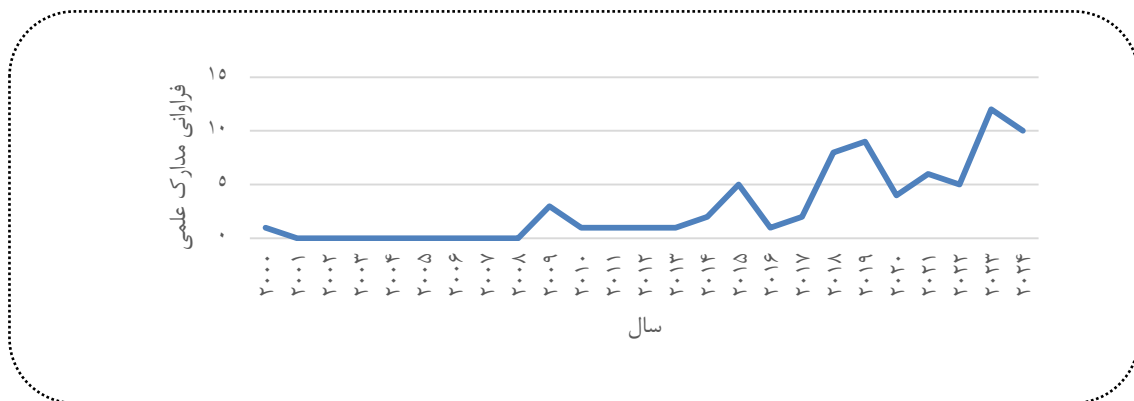
تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حوزه حسابداری اسلامی: روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی ...

و سپس به فرمت سی‌اس‌وی تبدیل شد. در مرحله پیش‌پردازش داده‌ها، ابتدا تطبیق واژگان معادل از طریق فایل اصطلاح‌نامه^۱ برای کلیدواژه‌ها انجام شد. در این مرحله، برای کلیدواژه‌هایی که شکل مخفف نیز داشتند، از مخفف آن‌ها استفاده شد و برای حالت‌های مفرد و جمع، حالت مفرد کلیدواژه‌ها مدنظر قرار گرفت. برای تحلیل مدارک از نرم‌افزار ووس ویور^۲ بهره گرفته شد و در تحلیل‌های علم‌سنجی، از شاخص فراوانی و درصد مدارک برای موجودیت‌های مختلف استفاده شده است. همچنین، نرم‌افزار ووس ویور برای ترسیم شبکه‌های همکاری علمی نویسندگان، مؤسسات و کشورها و نیز ترسیم شبکه هم‌رخدادی واژگان و تغییرات زمانی آن‌ها به کار رفت.

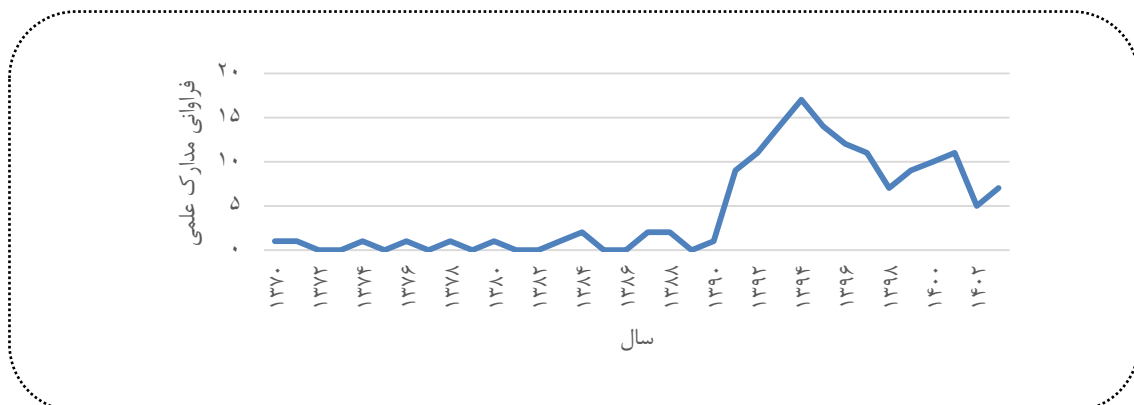
یافته‌های پژوهش

پاسخ به پرسش اول پژوهش. روند انتشار مدارک علمی در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی و بین‌المللی چگونه است؟

در پاسخ به پرسش اول باید گفت مطابق نمودار ۱ و بر اساس تحلیل نتایج جست‌وجو^۳ در پایگاه استنادی اسکوپوس، روند انتشار مدارک علمی حوزه حسابداری اسلامی به‌طورکلی صعودی بوده است.

نمودار ۱. روند مدارک علمی حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس

نمودار ۲. روند مدارک علمی حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی

1. Thesaurus
2. VOSviewer
3. Analyze Search Results

همچنین مطابق نمودار ۲، در خصوص روند مدارک علمی حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی، می‌توان گفت روند مدارک علمی این حوزه در پایگاه‌های ملی ایرانی از سال ۱۳۹۱ رشد قابل توجهی داشته و از سال ۱۳۹۴ به بعد کاهش یافته است.

پاسخ به پرسش دوم پژوهش. مجلات، نویسندگان، سازمان‌ها و کشورهای پرکار در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی و بین‌المللی کدام‌اند؟

در پاسخ به پرسش دوم می‌توان گفت پرکارترین مجلات در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس (حائز بیش از ۱ مدرک علمی) در جدول ۱ قابل مشاهده است.

جدول ۱. پرکارترین مجلات در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس

نام مجله	فراوانی مدارک علمی	درصد
Journal of Islamic Accounting and Business Research	۱۷	۲۴
Islamic Accounting And Finance: A Handbook	۵	۷
Critical Perspectives on Accounting	۲	۳
International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management	۲	۳
ISRA International Journal of Islamic Finance	۲	۳
Journal of Financial Reporting and Accounting	۲	۳
Library Philosophy and Practice	۲	۳

جدول ۲. پرکارترین نویسندگان در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس

نام نویسنده	فراوانی مدارک علمی	درصد
Rania Kamla	۳	۴
Mahmoud Ali Aleraig	۲	۳
Mehmet Asutay	۲	۳
Norazita Marina Abdul Aziz	۲	۳
Roszaini Haniffa	۲	۳
Mohammad Hudaib	۲	۳
Khaled Hussainey	۲	۳
Mohd Rizuan Abdul Kadir	۲	۳
Ari Kamayanti	۲	۳
Murniati Mukhlisin	۲	۳
Aji Dedi Mulawarman	۲	۳
Hairul Suhaimi Nahar	۲	۳
Mohammad Haroun Sharairi	۲	۳
Dodik Siswantoro	۲	۳

تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حوزه حسابداری اسلامی: روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی ...

پرکارترین نویسندگان در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس (حائز بیش از ۱ مدرک علمی) در جدول ۲ قابل مشاهده است.

پرکارترین دانشگاه‌ها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس (حائز بیش از ۲ مدرک علمی) در جدول ۳ قابل مشاهده است.

جدول ۳. پرکارترین دانشگاه‌ها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس

نام سازمان	فراوانی مدارک علمی	درصد
International Islamic University Malaysia	۵	۷
Heriot-Watt University	۳	۴
Universiti Sains Malaysia	۳	۴

پرکارترین کشورها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس (حائز بیش از ۳ مدرک علمی) در جدول ۴ قابل مشاهده است. متأسفانه نویسنده‌ای با وابستگی سازمانی ایرانی، مقاله‌ای در این حوزه در پایگاه اسکوپوس منتشر نکرده است.

جدول ۴. پرکارترین کشورها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس

نام کشور	فراوانی مدارک علمی	درصد
اندونزی	۲۴	۳۳
مالزی	۱۹	۲۶
انگلستان	۱۴	۲۰
امارات	۷	۱۰
اردن	۶	۸
عمان	۴	۵

پرکارترین مجلات یا همایش‌ها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی (حائز بیش از ۳ مدرک علمی) در جدول ۵ قابل مشاهده است.

جدول ۵. پرکارترین مجلات یا همایش‌ها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی

نام مجله یا همایش	فراوانی مدارک علمی	درصد
اولین همایش حسابداری، مدیریت و اقتصاد با رویکرد پویایی اقتصاد ملی	۵	۳
مجله حسابدار	۵	۳
نخستین همایش ملی حسابداری ارزشی	۵	۳
اولین کنفرانس بین‌المللی حماسه سیاسی (با رویکردی بر تحولات خاورمیانه) و حماسه اقتصادی (با رویکردی بر مدیریت و حسابداری)	۴	۲

پرکارترین نویسندگان در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی (حائز بیش از ۳ مدرک علمی) در جدول ۶ قابل مشاهده است.

جدول ۶. پرکارترین نویسندگان در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی

نام نویسنده	فراوانی مدارک علمی	درصد
علیرضا رام‌روز	۷	۵
سیدعلی حسینی	۶	۴
ساسان مهرانی	۵	۳
غلامرضا کرمی	۴	۲
عماد رضایی	۴	۲

پرکارترین سازمان‌ها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی (حائز بیش از ۳ مدرک علمی) در جدول ۷ قابل مشاهده است.

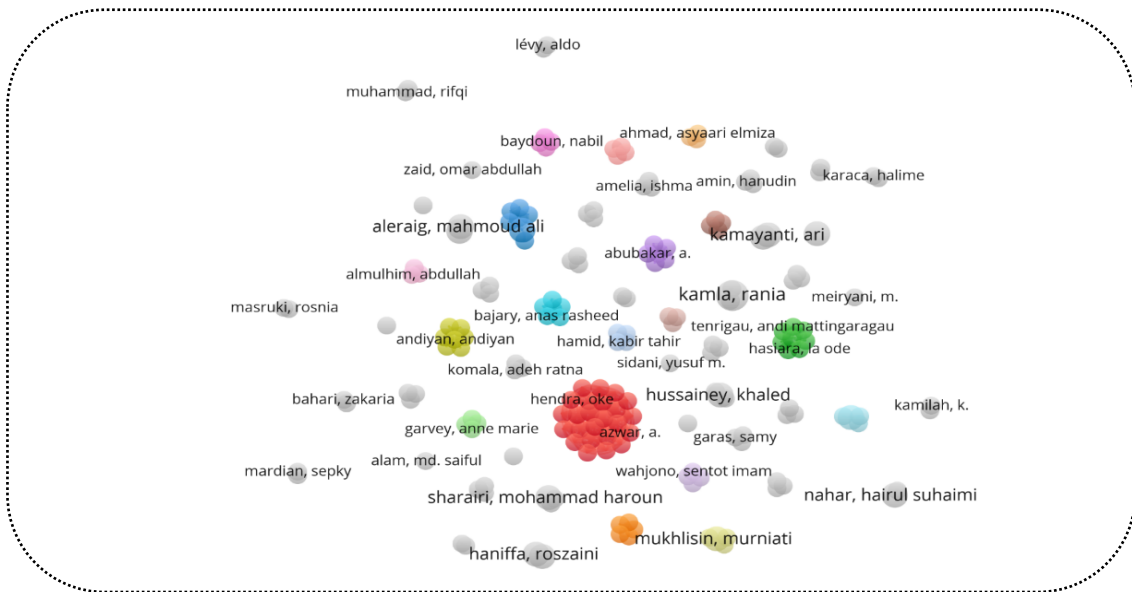
جدول ۷. پرکارترین سازمان‌ها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی

نام سازمان	فراوانی مدارک علمی	درصد
دانشگاه آزاد اسلامی	۸۴	۵۵
دانشگاه تهران	۱۵	۱۰
دانشگاه ملی مهارت	۱۰	۷
دانشگاه پیام نور	۱۰	۷
دانشگاه امام صادق (ع)	۵	۳
دانشگاه شهید باهنر کرمان	۴	۲
دانشگاه الزهرا	۴	۲

پاسخ به پرسش سوم پژوهش. شبکه همکاری علمی نویسندگان، دانشگاه‌ها و کشورها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی و بین‌المللی چگونه است؟

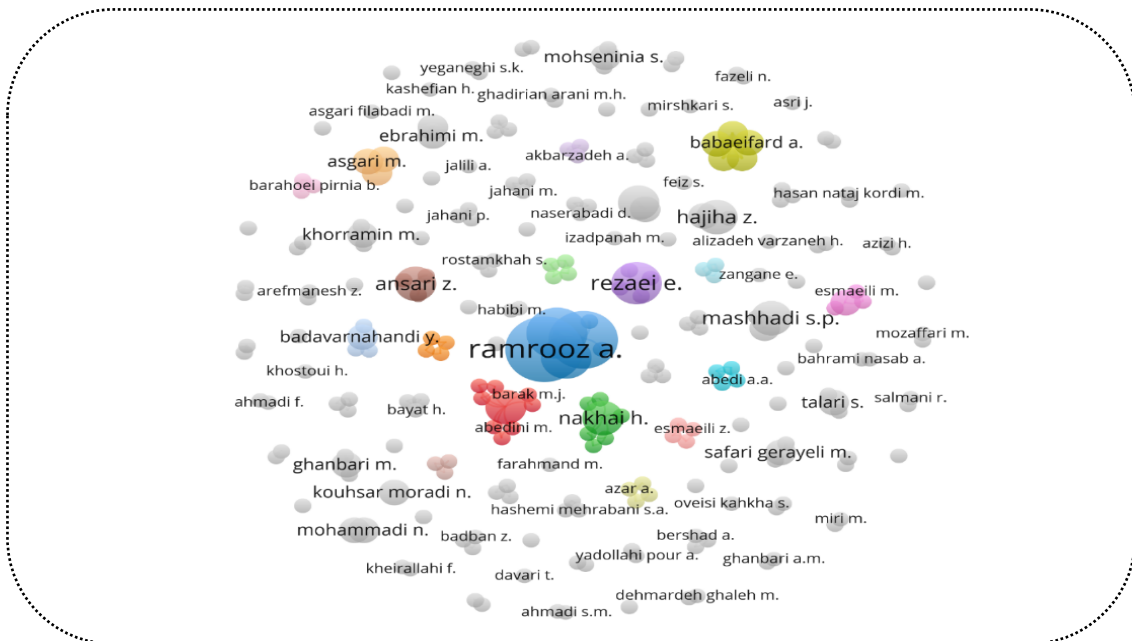
در پاسخ به پرسش سوم، می‌توان گفت مطابق شکل ۱، شبکه همکاری علمی نویسندگان در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس شامل ۵۹ خوشه است و نشان می‌دهد که این حوزه از الگوی همکاری چندمرکزی تبعیت می‌کند. هرچند یک خوشه اصلی و گسترده با محوریت نویسندگانی همچون خالد حسینی در مرکز شبکه شکل گرفته است، اما گروه‌های کوچک‌تر و مستقلی نیز حول نویسندگانی مانند آرایگ^۱ و کامایانتی^۲ به وجود آمده‌اند. حضور نویسندگان پراکنده و خوشه‌های متعدد، بیانگر این است که همکاری‌های علمی در این حوزه در پایگاه اسکوپوس در حال توسعه است، اما همچنان ظرفیت زیادی برای افزایش ارتباطات میان‌خوشه‌ای و انسجام بیشتر نویسندگان وجود دارد.

1 . Aleraig
2 . Kamayanti

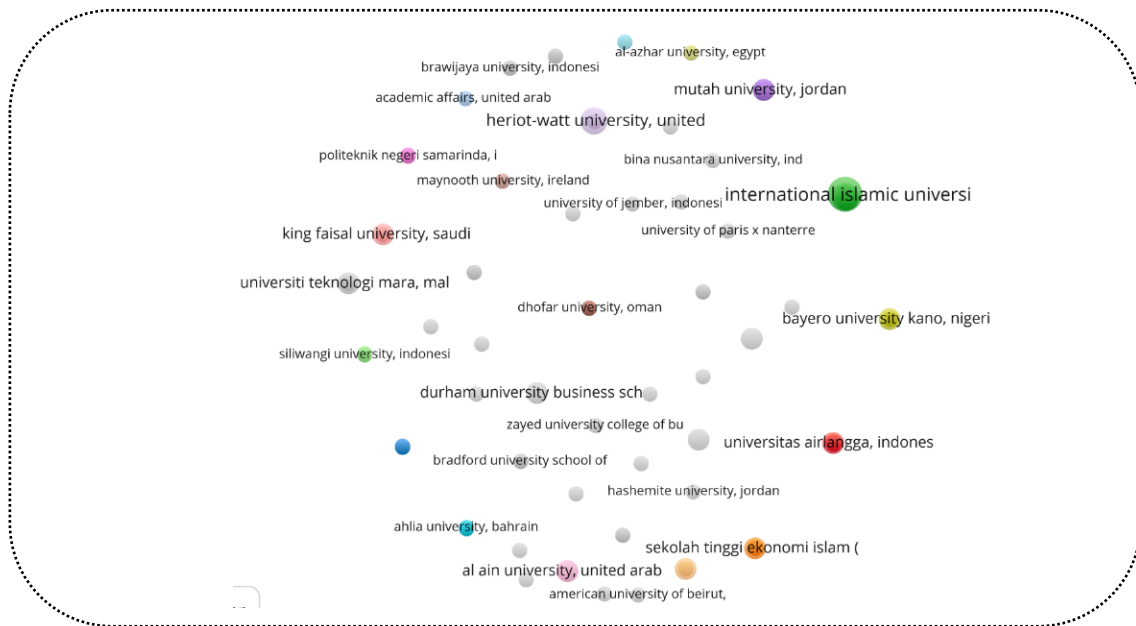
شکل ۱. شبکه همکاری علمی نویسندگان در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس

مطابق شکل ۲، بررسی شبکه همکاری علمی در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی نشان می‌دهد که این شبکه شامل ۱۱۶ خوشه بوده و از ساختاری چندخوشه‌ای برخوردار است. نویسندگان برجسته‌ای همچون علیرضا رام‌روز، عماد رضایی، حبیب الله نخعی و زمیفرانصاری در مرکز شبکه قرار دارند و با سایر پژوهشگران همکاری‌های علمی گسترده‌ای برقرار کرده‌اند. در مرکز شبکه، تعاملات علمی فشرده‌اند، اما در حاشیه‌ها همکاری‌ها محدودتر است. این ساختار نشان‌دهنده وجود گروه‌های پژوهشی فعال و تعاملات علمی قابل توجه در این حوزه است، اگرچه ارتباط میان این گروه‌ها محدود بوده و گسترش این همکاری‌ها می‌تواند به رشد بیشتر مدارک علمی منجر شود.

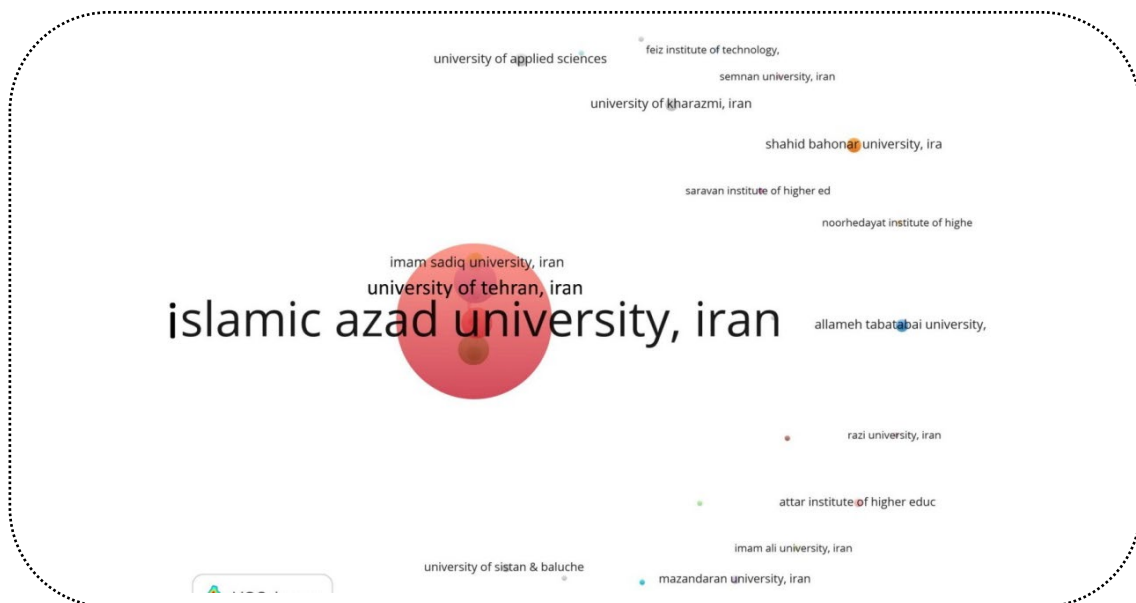

شکل ۲. شبکه همکاری علمی نویسندگان در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی

همچنین مطابق شکل ۳، شبکه همکاری علمی دانشگاه‌ها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس نشان می‌دهد این شبکه از ۴۸ خوشه تشکیل شده است و دانشگاه‌های جنوب شرق آسیا مانند اندونزی و مالزی و دانشگاه‌های منطقه خاورمیانه از جمله اردن، مصر و لبنان بیشترین مشارکت را در این شبکه دارند. شبکه فاقد هسته مرکزی قوی است و همکاری‌ها بیشتر درون منطقه‌ای‌اند. دانشگاه‌های ایرانی در این شبکه حضور ندارند که این امر می‌تواند بیانگر ضعف‌ها یا چالش‌هایی در همکاری‌های علمی بین‌المللی باشد. افزون بر این، حضور نهادهای مالی در کنار دانشگاه‌ها بر پیوند میان پژوهش و کاربردهای عملی دلالت دارد. این نتایج ضرورت تقویت همکاری‌های بین‌المللی ایران در این حوزه را نشان می‌دهد.

شکل ۳. شبکه همکاری علمی دانشگاه‌ها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس

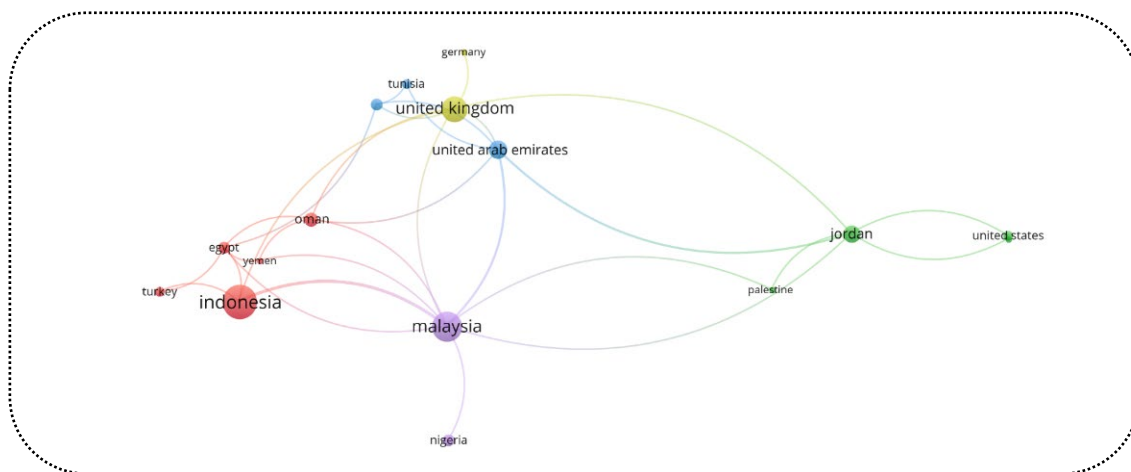

شکل ۴. شبکه همکاری علمی دانشگاه‌ها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی

تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حوزه حسابداری اسلامی: روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی ...

مطابق شکل ۴ بررسی شبکه همکاری علمی دانشگاه‌های ایران در حوزه حسابداری اسلامی نشان می‌دهد که این شبکه شامل ۲۴ خوشه است و عمدتاً حول دانشگاه‌هایی نظیر دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه تهران، دانشگاه علامه طباطبایی و دانشگاه امام صادق(ع) شکل گرفته است. در مقابل، بسیاری از دانشگاه‌های منطقه‌ای و غیرانتفاعی در حاشیه قرار دارند که بیانگر ضعف در ارتباطات افقی میان نهادهاست. این وضعیت با سیاست‌های تشویقی و تقویت همکاری‌های مشترک قابل بهبود است. در مجموع، شبکه موجود ظرفیت بالایی برای توسعه و افزایش تأثیر پژوهش‌ها دارد، اما نیازمند تقویت پیوندهای بین‌نهادی است.

علاوه بر این، مطابق شکل ۵، شبکه همکاری علمی کشورها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس نشان می‌دهد این شبکه شامل ۵ خوشه اصلی است. کشورهایمانند مالزی، اندونزی و انگلستان نقش محوری در این شبکه دارند و همکاری‌های بین کشورهای اسلامی و غربی نیز قابل مشاهده است. با توجه به اینکه مدارک علمی داخلی مرتبط با حوزه حسابداری اسلامی توسط نویسندگانی با وابستگی سازمانی ایرانی منتشر شده‌اند، تحلیل شبکه همکاری علمی کشورها در این حوزه در پایگاه‌های داخلی ایران موضوعیت ندارد.

شکل ۵. شبکه همکاری علمی کشورها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس

بررسی شبکه همکاری علمی نویسندگان و دانشگاه‌ها در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی و پایگاه اسکوپوس نشان‌دهنده تفاوت‌هایی ساختاری و عملکردی در این دو سطح همکاری است. شبکه همکاری علمی نویسندگان با وجود شکل‌گیری یک خوشه اصلی و گسترده با محوریت نویسندگانی مانند خالد حسینی و علیرضا رامروز، همچنان الگوی چندمرکزی و پراکنده‌ای دارد که حکایت از ضعف انسجام میان برخی نویسندگان و ظرفیت بالای توسعه تعاملات علمی دارد. در مقابل، شبکه همکاری دانشگاه‌ها عمدتاً حول دانشگاه‌هایی چون دانشگاه تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه علامه طباطبایی و دانشگاه امام صادق(ع) شکل گرفته، اما ارتباط میان نهادهای علمی، به‌ویژه دانشگاه‌های کوچک‌تر و غیردولتی ضعیف است و همکاری‌ها فاقد هسته مرکزی قدرتمند هستند. همچنین حضور نهادهای مالی در کنار برخی دانشگاه‌ها می‌تواند نویدبخش پیوند میان پژوهش و کاربردهای عملی باشد. علاوه بر آن فقدان نقش آفرینی دانشگاه‌های ایرانی در پایگاه اسکوپوس در مقایسه با دانشگاه‌های منطقه‌ای مانند مالزی، اندونزی و اردن، نشانگر ضرورت تقویت همکاری‌های بین‌المللی و درون‌مرزی برای ارتقای جایگاه علمی کشور در این حوزه است.

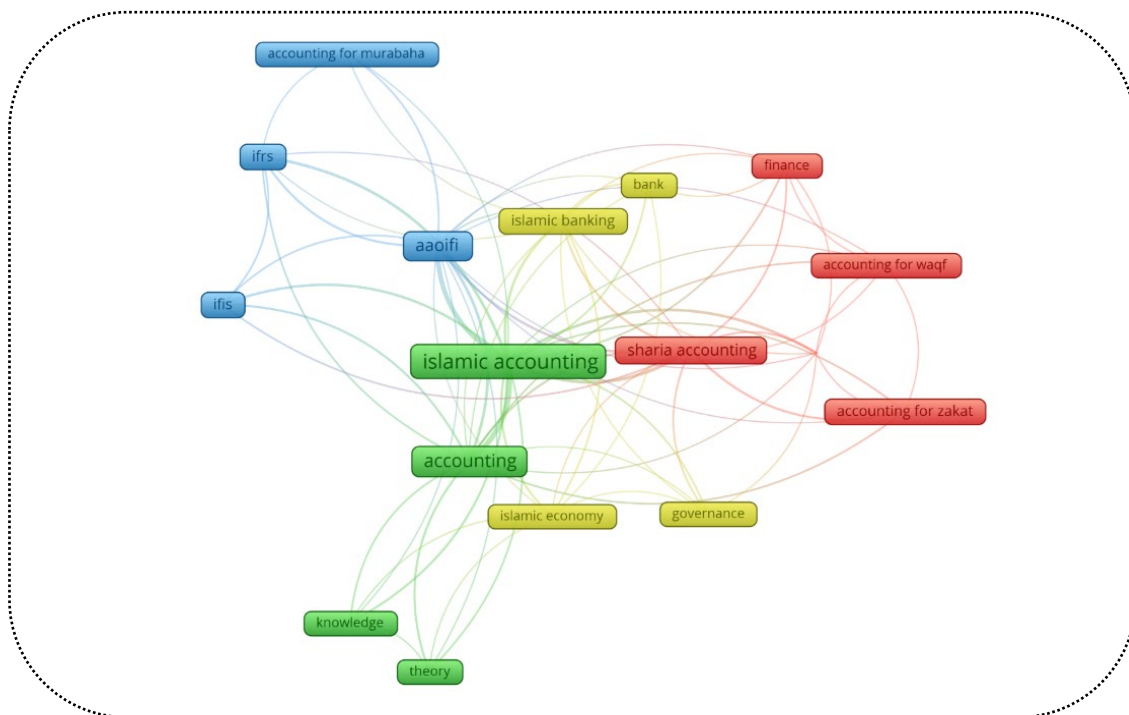
پاسخ به پرسش چهارم پژوهش. شبکه هم‌رخدادی موضوعات در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی و بین‌المللی چگونه است؟

در پاسخ به پرسش چهارم می‌توان گفت پرتکرارترین لغات کلیدی حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس (حائز بیش از ۱۰ فراوانی) به شرح جدول ۸ است. هم‌رخدادی نشان‌دهنده میزان دفعات ظهور موضوع مدنظر در مجموع مقالات نمونه پژوهش است. همچنین قدرت معیاری است که همواره مقداری مثبت دارد و افزایش مقدار آن بیانگر استحکام بیشتر ارتباط میان دو عنصر خواهد بود (خداداد و همکاران، ۱۴۰۳).

جدول ۸. موضوعات پرتکرار حوزه حسابداری اسلامی با بالاترین فراوانی هم‌رخدادی در پایگاه اسکوپوس

ردیف	موضوع	موضوع (انگلیسی)	رخداد	درصد	قدرت	درصد
۱	حسابداری اسلامی	Islamic Accounting	۴۱	۱۶	۱۳۵	۱۵
۲	حسابداری	Accounting	۲۷	۱۰	۹۲	۱۰
۳	سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی	AAOIFI	۱۵	۶	۵۵	۶
۴	حسابداری شریعت	Sharia Accounting	۱۴	۶	۴۷	۵

شبکه هم‌رخدادی موضوعات با نرم‌افزار ووس و یور بررسی شد و بزرگ‌ترین برچسب‌ها، بیشترین رخداد را داشتند. در این نقشه فراوانی کل پیوندها ۲۵۶ و قدرت کلی پیوندها ۹۱۴ است. به‌طورکلی شبکه هم‌رخدادی موضوعات حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس شامل ۴ خوشه (موضوعات با حداقل ۳ تکرار) است که هرکدام با رنگ خاصی در شکل ۶، نشان داده شده‌اند.

شکل ۶. شبکه هم‌رخدادی موضوعات حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس

تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حوزه حسابداری اسلامی: روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی ...

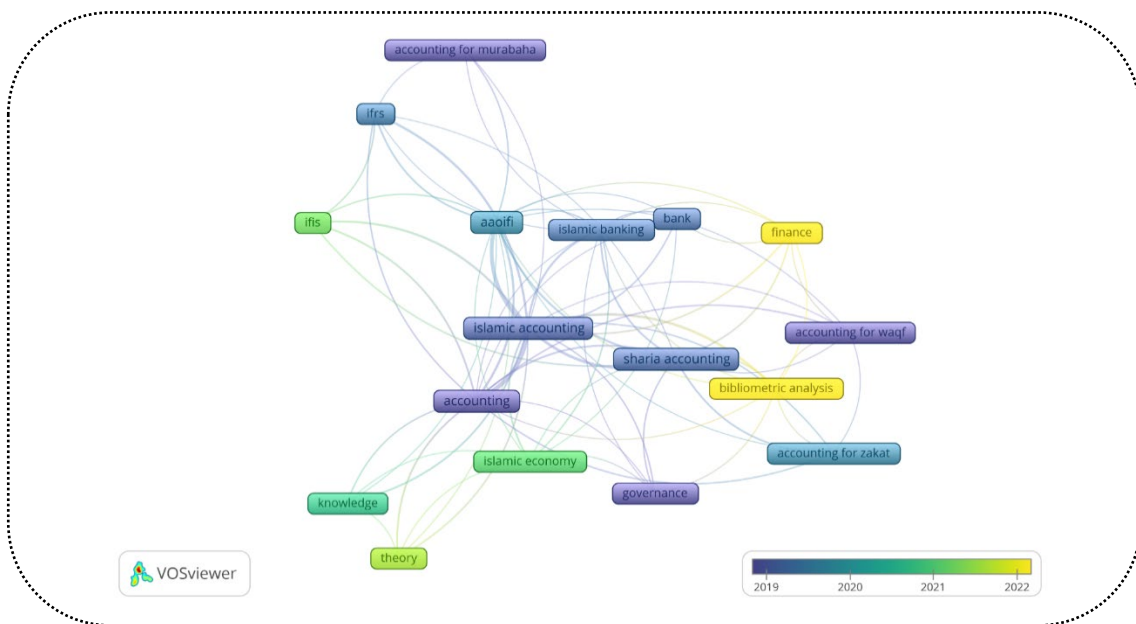
شبکه هم‌رخدادی موضوعات حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس شامل ۴ خوشه و ۱۷ موضوع (موضوعات با حداقل ۳ تکرار) است که نمایانگر حوزه‌های مختلف پژوهشی هستند. هر خوشه بازتاب‌دهنده جنبه‌ای خاص از این حوزه است؛ خوشه‌هایی که نه تنها از نظر موضوعات به کاررفته، بلکه از منظر جهت‌گیری مفهومی، نهادهای مرجع، ابزارهای تحلیلی و روش‌شناسی‌های پژوهشی، دارای مرزهای مشخص و درعین‌حال درهم‌تنیده‌اند.

نخستین خوشه (رنگ قرمز با ۵ موضوع) بر کاربردهای عملی «حسابداری شریعت» متمرکز است که در آن مفاهیمی چون «حسابداری زکات» و «حسابداری وقف» به‌مثابه ابزارهای خاص مالی در اقتصاد اسلامی مطرح‌اند و به چارچوب‌های گزارشگری منحصربه‌فرد نیاز دارند. در این میان، «تحلیل کتاب‌سنجی» نیز به‌عنوان ابزاری برای تحلیل ساختار تولید دانش در این حوزه به کار گرفته شده است. این رویکرد نشان‌دهنده تلاش پژوهشگران برای تبیین ظرفیت‌های کاربردی حسابداری در چارچوب شریعت و نظام مالی اسلامی است. خوشه دوم (رنگ سبز با ۴ موضوع) پایه‌های نظری و معرفت‌شناختی این علم را صورت‌بندی می‌کند. تمرکز بر مفاهیمی مانند «تئوری» و «دانش» و تلاش برای تبیین چارچوب‌های اسلامی، حکایت از آن دارد که پژوهشگران این حوزه در پی آنند تا «حسابداری اسلامی» را به‌عنوان دانشی مستقل از سنت‌های غربی و در امتداد گفتمان علوم اسلامی تثبیت کنند. خوشه سوم (رنگ آبی با ۴ موضوع) به استانداردها و سازمان‌سازی و نهادهای ناظر اختصاص دارد. در این بخش، نهادهایی چون «سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی» و مفاهیمی همچون «حسابداری مباحه» و تطبیق آن با «استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی» نقش کلیدی ایفا می‌کنند. این حوزه نشان‌دهنده نوعی تلاش برای تنظیم و همگرایی یا تمایز میان اصول گزارشگری اسلامی و معیارهای جهانی است و بر اهمیت ساختارهای رسمی و نهادینه‌شده در توسعه حسابداری اسلامی دلالت دارد. چهارمین خوشه (رنگ زرد با ۴ موضوع) نیز چشم‌اندازی کلان از پیوند حسابداری اسلامی با ساختارهای اقتصاد اسلامی ارائه می‌دهد. موضوعاتی مانند «بانک»، «بانکداری اسلامی»، «حاکمیت» و «اقتصاد اسلامی»، بیانگر این واقعیت‌اند که حسابداری اسلامی در بستر نظام‌های کلان اقتصادی نیز نقش بسزایی ایفا می‌کند؛ این امر در زمینه‌هایی چون شفافیت مالی، پاسخ‌گویی و حاکمیت شرکتی اسلامی که نیازمند زیرساخت‌های نهادی منطبق با شریعت‌اند، ملموس‌تر است.

بدین ترتیب، تحلیل شبکه هم‌رخدادی موضوعات در پایگاه اسکوپوس تصویری جامع از پویایی‌های درونی و گسترش مفهومی حسابداری اسلامی ارائه می‌دهد؛ تصویری که بر ابعاد نظری و معرفتی، کاربردهای عملی و چارچوب‌های نهادی تأکید دارد. چنین ساختاری، نه تنها نشان‌دهنده بلوغ نسبی این رشته در پایگاه اسکوپوس است، بلکه گویای ظرفیت آن برای رشد بیشتر در عرصه‌های علمی و حرفه‌ای جهانی است.

افزون بر این، مطابق شکل ۷، تحلیل تغییرات زمانی شبکه هم‌رخدادی موضوعات در پایگاه اسکوپوس نشان می‌دهد که حوزه حسابداری اسلامی در بازه زمانی ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۲ مسیری تکاملی مشخصی را طی کرده است؛ در آغاز و در دوره‌ای به نام «تمرکز بر مفاهیم بنیادین و مالی-بانکی» مفاهیمی چون حسابداری اسلامی، حسابداری مباحه، بانکداری اسلامی و حسابداری شریعت در مرکز توجه قرار داشته‌اند که حاکی از تمرکز اولیه پژوهش‌ها بر ارتباط میان حسابداری اسلامی و نظام‌های مالی و بانکی بوده است. در سال ۲۰۲۱ دامنه پژوهش‌ها به موضوعاتی نظیر مؤسسات مالی اسلامی و اقتصاد اسلامی گسترش یافته؛ موضوعاتی که نشان از تلاش برای پرداختن به ابعاد کاربردی‌تر این حوزه دارد. در همین راستا، مفاهیمی چون دانش و تئوری بیانگر اهتمام پژوهشگران به تدوین مبانی نظری و توسعه چارچوب‌های مفهومی هستند. این دوره را می‌توان دوره «گسترش به نهادها و کارکردهای اقتصادی»

نامید. در نهایت با ورود موضوعاتی مانند تحلیل کتاب‌سنجی در سال ۲۰۲۲، این روند به مرحله‌ای نوین به نام «رویکردهای تحلیلی و روش‌مند» وارد شده است که در آن، روش‌های پیشرفته علم‌سنجی و تحلیل‌های کمی مورد استفاده قرار گرفته‌اند. این تحولات نشان می‌دهد که حسابداری اسلامی از چارچوب‌های ابتدایی و کلاسیک خود فراتر رفته و اکنون در مسیر تعمیق مفهومی و توسعه رویکردهای روشمند گام برمی‌دارد؛ مسیری که می‌تواند به‌عنوان راهنمایی برای پژوهشگران آینده در شناسایی خلأهای علمی و ترسیم افق‌های نوین پژوهشی مورد استفاده قرار گیرد.

شکل ۷. تغییرات زمانی شبکه هم‌رخدادی موضوعات در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس

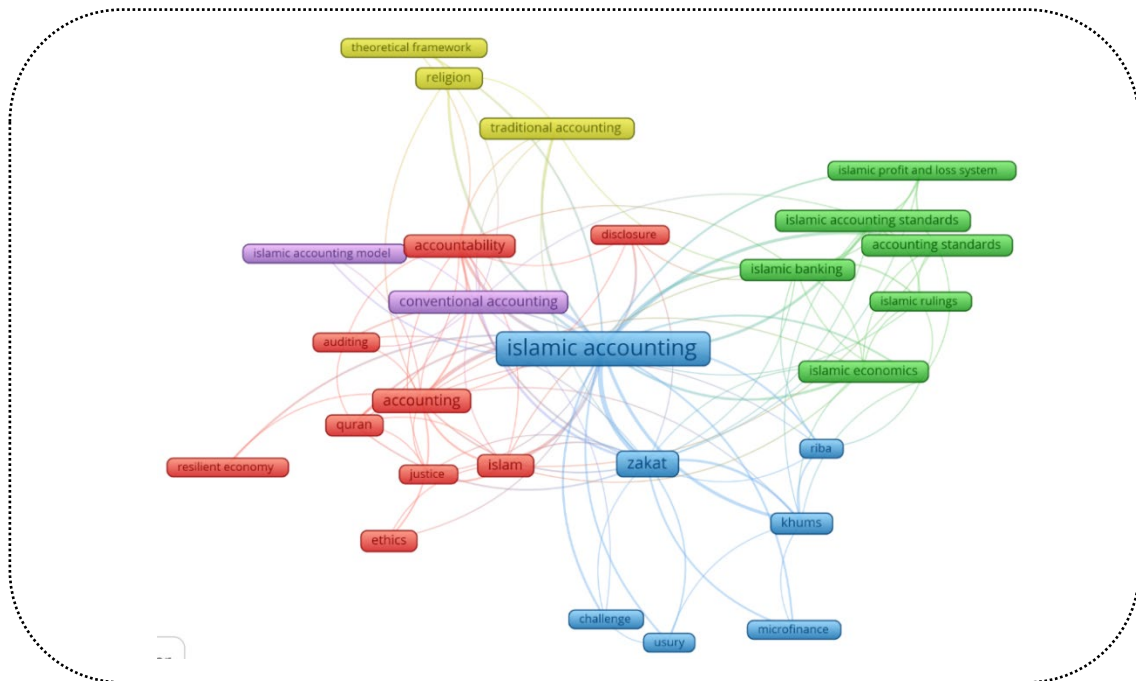
پرتکرارترین موضوعات حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی با بیش از ۱۰ فراوانی در جدول ۹ ارائه شده است.

جدول ۹. موضوعات پرتکرار حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی

ردیف	موضوع	موضوع (انگلیسی)	رخداد	درصد	قدرت	درصد
۱	حسابداری اسلامی	Islamic Accounting	۹۴	۱۸	۲۶۶	۱۶
۲	زکات	Zakat	۲۳	۴	۷۹	۵
۳	حسابداری	Accounting	۲۲	۴	۷۷	۵
۴	اسلام	Islam	۱۳	۲	۳۷	۲
۵	حسابداری متعارف	Conventional Accounting	۱۲	۲	۴۰	۲
۶	مسئولیت پاسخگویی	Accountability	۱۱	۲	۳۸	۲

در این نقشه فراوانی کل پیوندها ۵۱۰ و قدرت کلی پیوندها ۱۶۸۰ است. به‌طورکلی، شبکه هم‌رخدادی موضوعات حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی شامل ۵ خوشه (موضوعات با حداقل ۳ تکرار) است که هرکدام با رنگ خاصی در شکل ۸ نشان داده شده‌اند.

تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حوزه حسابداری اسلامی: روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی ...

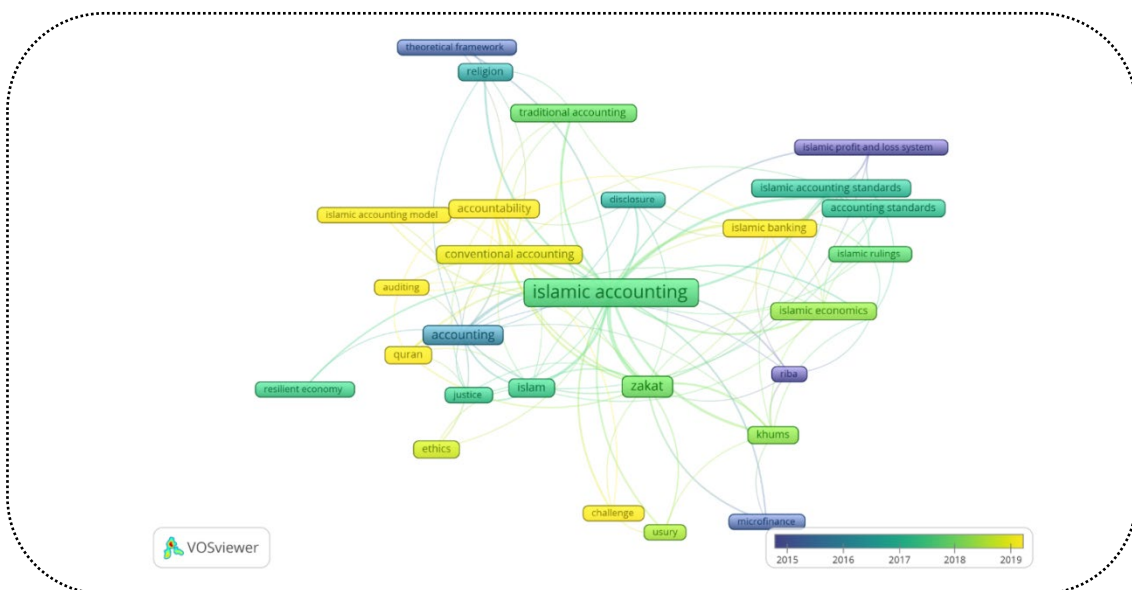
شکل ۸. شبکه هم‌رخدادی موضوعات حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی

شبکه هم‌رخدادی موضوعات حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی شامل ۵ خوشه و ۲۸ موضوع (موضوعات با حداقل ۳ تکرار) است که نخستین خوشه (رنگ قرمز با ۹ موضوع) بر بنیان‌های اخلاقی و ارزشی حسابداری اسلامی تمرکز داشته و مفاهیمی همچون «مسئولیت پاسخ‌گویی»، «عدالت»، «افشا» و «اخلاق» که ریشه در آموزه‌های قرآنی و تعالیم اسلامی دارند، محور اصلی گفتمان را شکل می‌دهند. این مفاهیم با نظریه‌هایی چون نظریه پاسخ‌گویی و افشای اخلاقی هم‌راستا بوده و نمایانگر رویکردی ارزش‌محور و متفاوت از حسابداری متعارف هستند که سودمحوری را مبنا قرار می‌دهد. در تداوم این خط فکری، خوشه دوم (رنگ سبز با ۷ موضوع) ساختار نهادی و مقرراتی نظام مالی اسلامی را برجسته می‌سازد. این بخش بر نقش «استانداردهای حسابداری اسلامی»، «بانکداری مبتنی بر شریعت» و «قوانین اسلامی» تأکید دارد و در قالب رویکرد نهادی به تحلیل چالش‌های تدوین استانداردهای سازگار با شریعت و تعارض‌های احتمالی آن با چارچوب‌های بین‌المللی می‌پردازد. همچنین نحوه اجرایی‌سازی احکام فقهی در ساختارهای رسمی حسابداری یکی از مسائل بنیادین این حوزه به شمار می‌آید. وجه اجتماعی و کاربردی حسابداری اسلامی نیز در خوشه سوم (رنگ آبی با ۷ موضوع) نمایان است که در آن موضوعاتی چون «خمس»، «ریبا» و «زکات» در بستر مفاهیم فقهی و همچنین در پیوند با مسائل اجتماعی-اقتصادی جامعه اسلامی بررسی می‌شوند. این حوزه با اتکا بر رویکرد کاربردی به تبیین چگونگی طراحی و استفاده از ابزارهای حسابداری برای حل مسائل شرعی و اجتماعی می‌پردازد و تلاش می‌کند راهکارهایی برای اندازه‌گیری و گزارشگری دقیق این اقسام ارائه دهد. خوشه چهارم (رنگ زرد با ۳ موضوع)، بر پیوند مبانی نظری حسابداری با دیدگاه‌های مذهبی تمرکز دارد. در این خوشه، تلاش برای توسعه تئوری‌های بومی با تأکید بر چارچوب‌های نظری متکی بر اصول اسلامی برجسته می‌شود. در این میان، نگاه انتقادی به نظریه‌های غربی و تأمل بر اسلامی‌سازی دانش حسابداری، زمینه‌ساز شکل‌گیری گفتمانی نوین با عنوان «اندیشه حسابداری اسلامی» است؛ گفتمانی که در پی بازتعریف مفاهیم و نظریه‌ها در بستری دینی و فرهنگی است. خوشه پنجم (رنگ بنفش با ۲ موضوع) به بررسی تطبیقی میان حسابداری اسلامی و «حسابداری متعارف»

اختصاص دارد و تفاوت‌ها و شباهت‌های این دو نظام را در اهداف، اصول و شیوه‌های اجرایی تحلیل می‌کند. در این تحلیل، علاوه بر تمایزهای نظری و فلسفی، تأثیر آن‌ها بر قابلیت مقایسه و تفسیر گزارش‌های مالی نیز به‌عنوان مسئله‌ای کلیدی مطرح است. از مجموع این یافته‌ها، می‌توان دریافت که حسابداری اسلامی در ایران با تکیه بر بنیان‌های دینی و رویکردهای بومی در مسیر تکوین نظریه‌ها، توسعه روش‌شناسی‌ها و پاسخ‌گویی به نیازهای اجتماعی و نهادی، در حال پویایی و تحول است.

افزون بر این، مطابق شکل ۹، تحلیل تغییرات زمانی شبکه هم‌رخدادی موضوعات حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی طی سال‌های ۱۳۹۳ (۲۰۱۵) تا ۱۳۹۷ (۲۰۱۹) نشان از روندی تکاملی و چندمرحله‌ای در تحول مفهومی و کاربردی این حوزه دارد. در سال‌های ابتدایی، در دوره‌ای به نام «نظریه‌پردازی دینی و مفاهیم پایه» موضوعاتی مانند چارچوب نظری، ربا و حسابداری در کانون توجه قرار داشتند و مفهومی مانند سیستم سود و زیان اسلامی، زمینه‌ای برای پیوند مبانی شرعی با مباحث حسابداری فراهم کرد. در ادامه، تمرکز پژوهش‌ها به سمت نهادینه‌سازی مفاهیم و تدوین سازوکارهای اجرایی معطوف شد؛ موضوعاتی همچون استانداردهای حسابداری اسلامی، افشا و مذهب بیانگر تلاشی هدفمند برای نهادینه‌سازی اصول اسلامی در ساختارهای مالی و حسابداری است. این دوره که می‌توان آن را «نهادینه‌سازی مفاهیم و تنظیم ساختارهای اجرایی» نامید، نشان‌دهنده گذار از نظریه به عمل و شکل‌گیری رویکردی کاربردی‌تر در ادبیات علمی این حوزه است.

در سال ۱۳۹۷ و در دوره‌ای به نام «نقد، مقایسه و توجه به چالش‌های نوظهور»، توجه پژوهش‌ها به موضوعات جدیدی همچون بانکداری اسلامی، اخلاق، حسابرسی، مسئولیت پاسخ‌گویی و سایر چالش‌های این حوزه معطوف شد. حضور موضوعات مرتبط با حسابداری متعارف و مدل حسابداری اسلامی در این دوره، حاکی از رویکردی مقایسه‌ای و پرسشگرانه نسبت به نظام‌های مالی موجود است. در مجموع، آنچه در این مدت رخ داده، نمایانگر رشد تدریجی و پویا در حوزه حسابداری اسلامی در ایران است که از تعامل میان اصول دینی، ضرورت‌های اجرایی، سیاست‌های کلان و ابزارهای نوین علمی شکل گرفته و چشم‌انداز آینده آن در گرو پاسخ به چالش‌های اجرایی و بومی‌سازی استانداردهای بین‌المللی است.

شکل ۹. تغییرات زمانی شبکه هم‌رخدادی موضوعات در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی

تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حوزه حسابداری اسلامی: روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی ...

مقایسه پرتکرارترین موضوعات، ساختار شبکه‌های هم‌رخدادی و تغییرات زمانی در حوزه حسابداری اسلامی میان پایگاه اسکوپوس و پایگاه‌های ملی ایرانی، حاکی از تفاوت‌های بنیادین در جهت‌گیری‌های پژوهشی، اولویت‌های علمی و بسترهای فکری این دو فضا است. در پایگاه اسکوپوس، فراوانی موضوعاتی مانند «حسابداری اسلامی»، «سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی» و «حسابداری شریعت» بیانگر تمرکز جامعه علمی بین‌المللی بر نظام‌مند کردن این دانش، همگرایی با چارچوب‌های جهانی و تعمیق ابعاد نظری آن است. در مقابل، در متون علمی ایران، افزون بر موضوعات مشترک، حضور پررنگ مفاهیمی چون «زکات»، «حسابداری متعارف» و «مسئولیت پاسخ‌گویی» بازتاب‌دهنده گرایش به واکاوی وجوه عملی، فقهی و انتقادی حسابداری اسلامی در پرتو نیازهای اجتماعی و چارچوب‌های دینی است. این تمایز موضوعی در شبکه‌های هم‌رخدادی نیز مشهود است؛ به گونه‌ای که در پایگاه اسکوپوس، شبکه‌ای با چهار خوشه و ۱۷ موضوع شکل گرفته که بیشتر ناظر بر توسعه چارچوب‌های نظری و نهادی حسابداری اسلامی است، در حالی که در پایگاه‌های ملی ایرانی، با شبکه‌ای متنوع‌تر شامل پنج خوشه و ۲۸ موضوع مواجهیم که تمرکز آن بر بنیان‌های ارزشی، اخلاقی و پیوندهای معرفتی با آموزه‌های دینی است. این رویکرد، نقد حسابداری غربی و تلاش برای اسلامی‌سازی ساختارهای علمی را برجسته می‌سازد. بررسی روندهای زمانی نیز گویای تحولات تدریجی و درعین حال متفاوت در این دو حوزه است. در پایگاه اسکوپوس، مسیر پژوهش از مفاهیم ابتدایی مانند بانکداری اسلامی به سمت استفاده از رویکرد علم‌سنجی و تحکیم مبانی نظری گسترش یافته است؛ در حالی که در ایران، ابتدا چارچوب نظری و سیستم سود و زیان اسلامی مطرح شده و سپس به مباحثی همچون اخلاق، استانداردسازی و نهادسازی پرداخته شده است. بهره‌گیری از مفاهیمی چون حسابداری متعارف و مدل حسابداری اسلامی در ایران، بیانگر نگاهی مقایسه‌ای و تلاش برای بومی‌سازی معیارهای بین‌المللی است. در مجموع، علی‌رغم تفاوت در جهت‌گیری، هر دو جریان پژوهشی نشانه‌هایی از بلوغ، پویایی و تلاش برای پاسخ‌گویی به نیازهای علمی، فرهنگی و حرفه‌ای جوامع خود را نشان می‌دهند؛ تفاوت‌هایی که ریشه در زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاست‌گذاری‌های کلان دارند و موجب شکل‌گیری مسیرهای متمایز در توسعه این حوزه علمی شده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر از طریق تحلیل روند مدارک علمی، شناسایی مجلات، نویسندگان، سازمان‌ها و کشورهای پرکار و همچنین بررسی شبکه‌های همکاری علمی نویسندگان، دانشگاه‌ها و کشورها و شبکه هم‌رخدادی موضوعات، به واکاوی مدارک علمی حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس و پایگاه‌های ملی ایرانی پرداخته که نقشی اثربخش در اعتلای دانش این حوزه ایفا می‌کند.

مقایسه نتایج این پژوهش با مطالعات پیشین، نشان‌دهنده نوعی انطباق مفهومی چشمگیر میان محتوای آنهاست؛ گرچه وجوه متمایزی نیز از منظر ابعاد تحلیلی، گستره مکانی و شیوه سامان‌دهی شبکه‌های علمی مشاهده می‌شود. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مدارک علمی در حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس از سال ۲۰۱۶ به بعد با رشدی چشمگیر همراه بوده و این روند صعودی با نتایج مطالعات پیشین هم‌راستاست. به عنوان نمونه، پژوهش الشاتر و همکاران (Alshater et al., 2022) که داده‌های اسکوپوس طی سال‌های ۱۹۸۲ تا ۲۰۲۰ را بررسی کرده‌اند، افزایش مستمر مدارک علمی در این حوزه را تأیید می‌کند. همچنین پژوهش ساتیارینی و همکاران (Satyarini et al., 2024) با تمرکز بر داده‌های نمایه‌شده در اسکوپوس بین سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳، سال ۲۰۲۳ را

یکی از پربرترین سالها از منظر فراوانی مقالات منتشر شده معرفی کرده است. از سوی دیگر، نقش کشورهای چون مالزی، اندونزی، انگلستان و امارات در هدایت جریان علمی این حوزه به وضوح مشهود است. در این راستا، یافته‌های پژوهش حاضر با مطالعاتی همچون اولا و عزام (Uula & Azzam, 2025) که پنج خوشه اصلی در حوزه استانداردهای شریعت را شناسایی کرده و مالزی را به عنوان یکی از کانون‌های علمی پرکار معرفی کرده‌اند و همچنین مطالعه مریچ و کاراجا (Meriç & Karaca, 2024) که بر شبکه‌های علمی منسجم در کشورهای مانند مالزی، اندونزی و اردن تأکید داشته‌اند، همخوانی دارد.

افزون بر این، پژوهش حاضر مجلاتی مانند مجله پژوهش‌های حسابداری و کسب‌وکار اسلامی و نشریه حسابداری و مالی اسلامی را به عنوان نشریات پرکار در این حوزه معرفی کرده است؛ این مجلات در مطالعات ساتیارینی و همکاران (Satyarini et al., 2024) و مریچ و کاراجا (Meriç & Karaca, 2024) نیز به عنوان منابع اصلی و تأثیرگذار در این حوزه شناخته شده‌اند. تحلیل شبکه هم‌رخدادی موضوعات پژوهش حاضر نیز بر برجسته بودن موضوعات حسابداری اسلامی، سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی و حسابداری شریعت دلالت دارد؛ موضوعاتی که در پژوهش‌های اولا و عزام (Uula & Azzam, 2025) و ساتیارینی و همکاران (Satyarini et al., 2024) نیز شناسایی شده‌اند. این هم‌راستایی محتوایی نشان‌دهنده تمرکز گفتمان جهانی بر اصول شریعت و نهادهای استاندارد گذار اسلامی است. در نهایت، بهره‌گیری این پژوهش از رویکرد علم‌سنجی نیز روشی است که در سال‌های اخیر در این حوزه رواج یافته است. پژوهش‌هایی نظیر حسن و همکاران (Hassan et al., 2021)، الشاتر و همکاران (Alshater et al., 2022)، ساتیارینی و همکاران (Satyarini et al., 2024)، مریچ و کاراجا (Meriç & Karaca, 2024) و اولا و عزام (Uula & Azzam, 2025) نیز با استفاده از همین رویکرد، به واکاوی ساختار مفهومی، روند زمانی، شبکه هم‌رخدادی موضوعات و هم‌استنادی در حسابداری اسلامی پرداخته‌اند.

در میان مدارک علمی منتشر شده در حوزه حسابداری اسلامی، پژوهش حاضر با نگاهی نو و تحلیلی موفق شده است خلأهای پژوهش‌های پیشین را پوشش دهد. از جمله جنبه‌های متمایز این پژوهش می‌توان به تحلیل شبکه همکاری‌های علمی میان نویسندگان، مجلات و دانشگاه‌های ایرانی اشاره کرد. برخلاف مطالعات پیشین نظیر مریچ و کاراجا (Meriç & Karaca, 2024) که عمدتاً به بررسی شبکه‌های همکاری در پایگاه اسکوپوس بسنده کرده‌اند، مقاله حاضر برای نخستین بار نشان داده است که پژوهشگران ایرانی اغلب در خوشه‌هایی پراکنده و فاقد پیوند افقی مؤثر فعالیت دارند؛ به گونه‌ای که دانشگاه‌های آزاد اسلامی، دانشگاه تهران و دانشگاه امام صادق (ع) نقش محوری دارند و دیگر نهادها در حاشیه قرار گرفته‌اند. همچنین فقدان ارتباط نویسندگان ایرانی با پژوهشگران سایر کشورها به عنوان یک چالش کلیدی معرفی شده است، چالشی که در ادبیات موجود مغفول مانده بود. علاوه بر آن در پژوهش‌های ساتیارینی و همکاران (Satyarini et al., 2024) و اولا و عزام (Uula & Azzam, 2025)، موضوعاتی مانند «حاکمیت شرعی»، «مالی اسلامی» و «استانداردهای حسابداری اسلامی» به عنوان موضوعات کلیدی معرفی شده‌اند، در حالی که در مدارک علمی پایگاه‌های ملی ایرانی، مفاهیمی مانند «زکات» و «مسئولیت پاسخ‌گویی» برجسته‌اند. این تمایز نشان از تفاوت بنیادی در نگاه مفهومی و رویکرد نظری دارد. بدین ترتیب می‌توان گفت مدارک علمی در پایگاه‌های ملی ایرانی گرایش بیشتری به مباحث ارزشی، اجتماعی و فقهی داشته، در صورتی که مدارک علمی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس بر نهادینه‌سازی، استانداردسازی و تطبیق با چارچوب‌های بین‌المللی تمرکز دارد. نکته قابل توجه دیگر آن است که بر اساس پژوهش‌های ساتیارینی و همکاران (Satyarini et al., 2024) و مریچ و کاراجا (Meriç & Karaca, 2024)

تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حوزه حسابداری اسلامی: روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی ...

(Karaca, 2024 &) مدارک علمی پایگاه اسکوپوس به توسعه بنیان‌های نظری توجه دارند؛ درحالی‌که یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد در ایران هنوز انسجام نظری، چارچوب‌های بومی‌سازی‌شده و سازوکارهای مفهومی روش‌مند وجود ندارند. همچنین، در زمینه معادل‌سازی مفاهیم اسلامی با ساختارهای گزارشگری مالی، همچنان خلأ جدی به چشم می‌خورد؛ موضوعی که در دیگر کشورها با بهره‌گیری از استانداردهای حسابداری اسلامی تا حد زیادی مرتفع شده است. افزون بر آن، پژوهش حاضر با تحلیل و مقایسه خوشه‌های شبکه هم‌رخدادی موضوعات میان مدارک علمی در پایگاه‌های ملی ایرانی و پایگاه اسکوپوس، تصویری روشن از اختلاف‌های فکری میان این دو نوع پایگاه ارائه کرده است. این تحلیل که در مطالعات پیشین کمتر مورد توجه قرار گرفته، از جمله نوآوری‌های پژوهش حاضر محسوب می‌شود.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مدارک علمی حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه اسکوپوس مسیر رو به رشد، ساختاریافته و همگرا را طی کرده و با تأکید بر نهادهای سازنده، استانداردهای جهانی و حکمرانی شریعت تلاش می‌کند به انسجام نظری و کاربردی دست یابد. درحالی‌که مدارک علمی حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی با چالش‌هایی نظیر پراکندگی نهادی و ضعف در هم‌افزایی علمی همراه بوده و بیشتر حول محور مفاهیم بومی، ارزش‌محور و اجتماعی همچون زکات، وقف و مسئولیت پاسخ‌گویی متمرکز شده‌اند. این تفاوت در رویکردهای مفهومی و ساختاری، ضرورت بازنگری در سیاست‌گذاری‌های علمی کشور را برجسته می‌سازد؛ به گونه‌ای که تقویت شبکه‌های همکاری علمی داخلی و بین‌المللی و همچنین طراحی چارچوب‌هایی که بتوانند تلفیقی از نگرش‌های بومی و الزامات جهانی ارائه دهند، از جمله راهبردهای کلیدی برای ارتقای جایگاه ایران در حوزه حسابداری اسلامی به شمار می‌رود. از این رو، نتایج این مطالعه می‌تواند برای سیاست‌گذاران علمی، نهادهای دانشگاهی و پژوهشگران علاقه‌مند به حوزه مذکور در ترسیم افق‌های نوین پژوهشی و تقویت پیوندهای علمی فرا مرزی مفید و راهگشا باشد. محدودیت اصلی این پژوهش مربوط به مدارک علمی نمایه‌شده در پایگاه اسکوپوس است؛ برخی مدارک علمی مرتبط با حسابداری اسلامی که در پایگاه‌های معتبر دیگری مانند وب‌آوساینس یا گوگل اسکالر نمایه شده‌اند، ممکن است پوشش داده نشده باشند. همچنین به دلیل نبود پایگاهی مشابه اسکوپوس برای مدارک علمی در پایگاه‌های ملی ایرانی، علی‌رغم دقت و حساسیت بالا در گردآوری مدارک علمی از پایگاه‌های مختلف، احتمال نادیده ماندن برخی مدارک داخلی وجود دارد.

پیشنهاد‌های اجرایی پژوهش

یافته‌های پژوهش حاضر با بهره‌گیری از رویکرد علم‌سنجی و تحلیل مدارک علمی حوزه حسابداری اسلامی در پایگاه‌های ملی ایرانی و پایگاه اسکوپوس، حاکی از آنند که اگرچه در سطح جهانی، پژوهش‌های حسابداری اسلامی روندی همگرا و منسجم یافته‌اند، اما در ایران این حوزه با چالش‌های متنوعی نظیر پراکندگی نهادی، ضعف در همکاری‌های علمی و محدودیت در بهره‌برداری از چارچوب‌های بین‌المللی مواجه است. برای ارتقای جایگاه علمی ایران در این حوزه، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران علمی، دانشگاه‌ها و پژوهشگران به موارد زیر توجه ویژه داشته باشند:

- تقویت شبکه‌های علمی داخلی از طریق ایجاد مراکز پژوهشی تخصصی و ارتقای همکاری‌های میان دانشگاهی.
- گسترش پیوندهای علمی با پژوهشگران بین‌المللی از طریق پروژه‌های مشترک و حضور مؤثر در کنفرانس‌های معتبر.

- توجه به تدوین چارچوب‌های نظری و مفهومی بومی هم‌زمان با بهره‌گیری از تجارب جهانی و استانداردهای بین‌المللی.
- توسعه نظام‌های حمایتی و تشویقی برای ارتقای کیفیت و کمیت مدارک علمی در حوزه حسابداری اسلامی.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

- با توجه به یافته‌های این پژوهش، مسیرهای زیر برای مطالعات آینده پیشنهاد می‌شود:
- شناسایی موانع همکاری علمی پژوهشگران ایرانی در شبکه‌های بین‌المللی حسابداری اسلامی و ارائه راهکارهایی برای تقویت پیوندهای علمی فرا مرزی.
- بررسی تطبیقی چارچوب‌های مفهومی حسابداری اسلامی و حسابداری متعارف با تأکید بر قابلیت مقایسه و تفاوت‌های نظری، فلسفی و اجرایی.
- مطالعه نقش نهادهای استاندارد‌گذار بین‌المللی در همگرایی یا واگرایی گزارشگری مالی اسلامی با استانداردهای جهانی.
- تحلیل کارکردهای اجتماعی حسابداری اسلامی با تمرکز بر موضوعاتی همچون زکات، خمس، وقف و مسئولیت پاسخ‌گویی اجتماعی.

تقدیر و تشکر (Acknowledgement)

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حسابداری در دانشگاه خوارزمی است. از معاونت پژوهشی و فناوری این دانشگاه جهت حمایت معنوی تشکر می‌شود.

تعارض منافع (Conflict of Interest)

نویسندگان اعلام می‌دارند که در خصوص انتشار این مقاله، تضاد منافع وجود ندارد. علاوه بر این، موضوعات اخلاقی از جمله سرقت ادبی، رضایت آگاهانه، سوء رفتار، جعل داده‌ها، انتشار و ارسال مجدد و مکرر و همچنین، سیاست مجله در قبال استفاده از هوش مصنوعی از سوی نویسندگان رعایت شده است.

فهرست منابع

- احمدی، ف.، و علی‌وند، ع. (۱۴۰۳). طراحی مدل حسابداری اسلامی مبتنی بر آیات قرآن کریم. *مطالعات وحدت حوزه و دانشگاه*. [زودآیند]. https://jsusu.araku.ac.ir/article_716849.html
- حاجیان، ح.، و زرچینی، ا. (۱۴۰۲). تحلیلی بر کاربردهای داده کاوی در صنعت بیمه بر اساس شبکه هم‌رخدادی واژگان‌ها و شناسایی معتبرترین مجلات با شاخص استناد به پژوهش‌های علمی با استفاده از رویکرد علم‌سنجی. *پژوهشنامه بیمه*، ۱۳(۱)، ۷۱-۸۶. <https://doi.org/10.22056/ijir.2024.01.06>
- حجازی‌زاده، ز.، جوی‌زاده، س.، شمس‌آبادی، ا.، و موغلی، م. (۱۳۹۵). *اصول نگارش مقالات علمی*. نشر همارا. <https://climatology.ir/wp-content/uploads/2016/08/final6.5.95.pdf>
- خداداد، ن.، خلیلی، ا.، و میرزا کوچک خوشنویس، ا. (۱۴۰۳). تحلیل علم‌سنجی و مرور سیستماتیک توسعه میان‌افزا بر اساس ترسیم ساختار حوزه‌های علمی. *پژوهش‌های معماری اسلامی*، ۱۲(۱)، ۱۱۱-۱۳۶. <https://elmnet.ir/doc/2857579-44622>

تحلیل مقایسه‌ای ساختار دانش حوزه حسابداری اسلامی: روندها، شبکه‌ها و خوشه‌های مفهومی ...

- دیانتی دیلمی، ز.، منطقی، خ.، و مشهدی، س. (۱۳۹۵). بررسی ضرورت حسابداری اسلامی: از دید خبرگان دانشگاهی. *حسابداری ارزشی و رفتاری*، ۱(۱)، ۱-۲۴. <https://aapc.khu.ac.ir/article-1-46-fa.html>
- دیانتی دیلمی، ز.، و مشهدی، س. (۱۳۹۵). بررسی امکان‌سنجی پیاده‌سازی حسابداری اسلامی در ایران، از منظر خبرگان دانشگاهی. *تحقیقات مالی اسلامی*، ۵(۲)، ۱۱۱-۱۳۲. <https://doi.org/10.30497/ifr.2016.1856>
- محسنی‌نیا، س.، و حسینی، س. (۱۴۰۳). گامی در جهت وضع استاندارد حسابداری موقوفات. *حسابداری، حسابرسی و تأمین مالی در محیط‌های اسلامی*، ۲(۵)، ۲۸-۳۰. https://aafie.imamreza.ac.ir/article_197252.html?lang=en
- Abbas, N. N., Ahmed, T., Shah, S. H. U., Omar, M., & Park, H. W. (2019). Investigating the applications of artificial intelligence in cyber security. *Scientometrics*, 121(2), 1189–1211. <https://doi.org/10.1007/s11192-019-03222-9>
- Abdel Karim, R. A. (1990). Standard setting for the financial reporting of religious business organisations: The case of Islamic banks. *Accounting and Business Research*, 20(80), 299–305. <https://doi.org/10.1080/00014788.1990.9728888>
- Abdullah, S. (2018). Conventional and Islamic perspective in accounting: Potential for alternative reporting framework. *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 12(2), 196-199. <https://scispace.com/pdf/conventional-and-islamic-perspective-in-accounting-potential-2zw9g0b8yq.pdf>
- Ahmadi, F., & Alivand, A. (2024). Designing an Islamic accounting model based on the verses of the Quran. *Studies on the Unity of the Havzah and the University*. [Article in Press]. https://jsusu.araku.ac.ir/article_716849.html [In Persian].
- Alam, Md. S. (2022). 30 Years of research in Islamic accounting: A literature review. *PSU Research Review*, 8(2), 373-388. <https://doi.org/10.1108/prr-05-2021-0024>
- Alshater, M. M., Hassan, M. K., Sarea, A., & Samhan, H. M. (2022). Islamic accounting research between 1982 and 2020: A hybrid review. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 13(8), 1176-1196. <https://doi.org/10.1108/jiabr-04-2021-0132>
- Bin-Nashwan, S. A., Muneeza, A., Ismaiel, A. E. A., Mohamed, I., Bajary, A. R., & Obaid, M. M. (2024). Will Muslims integrate an Islamic accounting principle (Zakat) into the financial paradigm reshaped by cryptocurrencies? Insights into cryptocurrencies holder perspectives. *Journal of Financial Reporting and Accounting*. [Ahead-of-print No.]. <https://doi.org/10.1108/jfra-04-2024-0201>
- Biscaro, C., & Giupponi, C. (2014). Co-authorship and bibliographic coupling network effects on citations. *PLOS ONE*, 9(6), e99502. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0099502>
- Chen, J., Su, Y., Si, H., & Chen, J. (2018). Managerial areas of construction and demolition waste: A scientometric review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(11), 2350. <https://doi.org/10.3390/ijerph15112350>
- Dianati Deilami, Z., & Mashhadi, S. P. (2016). Examining the feasibility of Islamic accounting in Iran from the perspective of academic experts. *Islamic Finance Researches*, 5(2), 111-132. <https://doi.org/10.30497/ifr.2016.1856> [In Persian].
- Dianati Deilami, Z., Manteghi, K., & Mashhadi, S. P. (2016). Examining the necessity of Islamic accounting: An academic view. *Iranian Journal of Value & Behavioral Accounting*, 1(1), 1-24. <https://aapc.khu.ac.ir/article-1-46-fa.html> [In Persian].

- Gambling, T. E., & Karim, R. A. A. (1986). Islam and social accounting. *Journal of Business Finance & Accounting*, 13(1), 39–50. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5957.1986.tb01171.x>
- Hajiyan, H., & Zarjini, A. (2023). A comprehensive analysis of keywords co-occurrence network and the most cited journals on data mining techniques in insurance industry using scientometrics approach. *Iranian Journal of Insurance Research*, 13(1), 71–86. <https://doi.org/10.22056/ijir.2024.01.06> [In Persian].
- Hassan, M. K., & Rabbani, M. (2023). Sharia governance standards and the role of AAOIFI: A comprehensive literature review and future research agenda. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 14(5), 677–698. <https://doi.org/10.1108/jiabr-04-2022-0111>
- Hassan, M. K., Aliyu, S., Huda, M., & Rashid, M. (2019). A survey on Islamic finance and accounting standards. *Borsa Istanbul Review*, 19, S1–S13. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2019.07.006>
- Hassan, M. K., Alshater, M. M., Mumu, J. R., Sarea, A. M., & Azad, Md. A. K. (2021). Bibliometric analysis of the Journal of Islamic Accounting and Business Research : Ten years review. *COLLNET Journal of Scientometrics and Information Management*, 15(1), 63–88. <https://doi.org/10.1080/09737766.2021.1934603>
- Hejazi Zadeh, Z., Juy Zadeh, S., Shams Abadi, A., & Moghli, M. (2016). *Principles of Academic Writing*. Hamara Publishing. <https://climatology.ir/wp-content/uploads/2016/08/final6.5.95.pdf> [In Persian].
- Hidayah, N. N., Lowe, A., & Woods, M. (2019). Accounting and pseudo spirituality in Islamic financial institutions. *Critical Perspectives on Accounting*, 61, 22–37. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2018.09.002>
- Hossain, M. S., Uddin, M. H., & Kabir, S. H. (2020). Sukuk and bond puzzle: An analysis with characteristics matched portfolios. *Emerging Markets Finance and Trade*, 57(13), 3792–3817. <https://doi.org/10.1080/1540496x.2019.1706478>
- Ismail, N., & Sori, Z. (2017). A closer look at accounting for Islamic financial institutions. *SHS Web of Conferences*, 34, 07004. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20173407004>
- Khodadad, N., Khalili, A., & Mirza Kochch Khoshnevis, A. (2024). Bibliometric analysis and systematic review of infill development based on mapping the scientific fields' structure. *Journal of Researches in Islamic Architecture*, 12(1), 111–136. <https://elmnnet.ir/doc/2857579-44622> [In Persian].
- Kumar, S. (2015). Co-authorship networks: A review of the literature. *Aslib Journal of Information Management*, 67(1), 55–73. <https://doi.org/10.1108/ajim-09-2014-0116>
- Lubis, H., & Wahyuni, A. (2019). Perceptions of accountants and prospective accountants about Islamic accounting based on the characteristics and objectives of Islamic accounting [Conference presentation]. *Proceedings of the 1st International Conference on Economics, Management, Accounting and Business, ICEMAB 2018, 8-9 October 2018, Medan, North Sumatra, Indonesia*. <https://doi.org/10.4108/eai.8-10-2018.2288683>
- Meriç, A., & Karaca, H. (2024). Analysis of Islamic finance, Islamic accounting, and standards research. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*. <https://doi.org/10.1108/JIABR-12-2023-0422>
- Miah, M. D., & Suzuki, Y. (2020). Murabaha syndrome of Islamic banks: A paradox or product of the system?. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 11(7), 1363–1378. <https://doi.org/10.1108/jiabr-05-2018-0067>

- Mingers, J., & Leydesdorff, L. (2015). A review of theory and practice in scientometrics. *European Journal of Operational Research*, 246(1), 1–19. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2015.04.002>
- Mohseninia, S., & Hosseini, S. E. (2025). Toward establishing an endowment accounting standard. *Iranian Journal of Accounting, Auditing and Finance in the Islamic Environment*, 2(5), 3-28. https://aafie.imamreza.ac.ir/article_197252.html?lang=en [In Persian].
- Muhammad, R., & Nugraheni, P. (2022). Sustainability of Islamic banking human resources through the formulation of an Islamic accounting curriculum for higher education: Indonesian perspective. *SAGE Open*, 12(1), 215824402210798. <https://doi.org/10.1177/21582440221079838>
- Mukhlisin, M., Ismail, N., & Jamilah Fikri, R. (2022). Mind the gap: Theories in Islamic accounting and finance, Islamic economics, and business management studies. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 14(3), 333-348. <https://doi.org/10.1108/ijif-11-2019-0175>
- Napier, C. (2009). Defining Islamic accounting: Current issues, past roots. *Accounting History*, 14(1-2), 121–144. <https://doi.org/10.1177/1032373208098555>
- Pane, A. S. (2020). Accounting in Islamic views. *Almufida: Jurnal Ilmu-Ilmu Keislaman*, 5(2), 1-11. <https://jurnal.dharmawangsa.ac.id/index.php/almufida/article/view/796>
- Putri, A. D., & Firdaus, R. (2024). Pentingnya akuntansi syariah di era modern. *MENAWAN: Jurnal Riset Dan Publikasi Ilmu Ekonomi*, 2(6), 65–74. <https://doi.org/10.61132/menawan.v2i6.994>
- Qonita, N., Syaipudin, U., & Widiyanti, A. (2024). Analisis perbedaan pendistribusian laba bersih dalam akuntansi konvensional dan akuntansi syariah pada sektor perbankan tahun 2019. *Journal on Education*, 6(4), 19557–19563. <https://doi.org/10.31004/joe.v6i4.5977> [In Indonesian].
- Restuningdiah, N., Wafaretta, V., & Furqorina, R. (2020). A mapping of Islamization of accounting. *KnE Social Sciences*, 4(9), 420-436. <https://doi.org/10.18502/kss.v4i9.7341>
- Rezaei, M. (2018). Islamic accounting laws or Islamic laws in accounting. *European Journal of Islamic Finance*, (11), 1-8. <https://doi.org/10.13135/2421-2172/2631>
- Saifuddin, W. (2020). Contributions of Muslim scientists in the field of accounting. *Critical Perspectives on Accounting*, 66(2), 1-14. <https://ssrn.com/abstract=3554499>
- Satyarini, J. N. E., Wahyudi, R., Suwarsi, A. A., & Putri, S. A. M. (2024). Ten years of Islamic accounting: Bibliometrik analysis. *International Journal of Economics, Business and Innovation Research*, 3(02), 175–190. <https://e-journal.citakonsultindo.or.id/index.php/IJEBIR/article/view/727>
- Uula, M. M., & Azzam, H. A. (2025). A scientometric analysis on Shariah accounting standard. *Review on Islamic Accounting*, 4(2). <https://doi.org/10.58968/ria.v4i2.604>
- Velayutham, S. (2014). Conventional accounting vs Islamic accounting: The debate revisited. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 5(2), 126–141. <https://doi.org/10.1108/jiabr-05-2012-0026>
- Wulandari, J., & Liani, F. (2024). Concept and implementation of Islamic accounting: Theological basis, ulama's perspective, and comparison with conventional accounting. *Al-Fadilah: Islamic Economics Journal*, 2(2), 111-119. <https://doi.org/10.61166/fadilah.v2i2.47>